

**T.C.
RECEP TAYYIP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**AZERBAJCAN İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ DİŞ TİCARETİN
SEKTÖREL ANALİZİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Atıf ALASKAROV

**Danışman
Prof. Dr. Ali Rıza SANDALCILAR**

**RİZE
2023**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalında, Prof. Dr. Ali Rıza SANDALCILAR danışmanlığında, Atıf ALASKAROV tarafından hazırlanan *Azerbaycan ile Türkiye Arasındaki Dış Ticaretin Sektörel Analizi* adlı bu tez çalışması, 14/12/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	Unvanı, Adı SOYADI	İmza
Başkan	: Prof. Dr. Ali Rıza SANDALCILAR	
Üye	: Doç. Dr. Ali ALTINER	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi İlyas Kayıs İMAMOĞLU	

ETİK BEYAN

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Azerbaycan ile Türkiye Arasındaki Dış Ticaretin Sektörel Analizi” adlı tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılacak bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.

14/12/2023

Atıf ALASKAROV

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Azerbaycan'ın Türkiye ile olan dış ticareti ürün grupları bazında araştırılmıştır. Sonuç olarak karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olunan sektörler ve karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olunmayan sektörler belirlenmeye çalışılmıştır.

Tez çalışmam süresince görüş ve önerilerini benden esirgemeyen, benimle paylaşan, karşılaştığım her türlü zorlukta destek olan ve yardımlarını gösteren değerli tez danışmanım Prof. Dr. Ali Rıza SANDALCILAR'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Atıf ALASKAROV

2023/RİZE

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	I
ETİK BEYAN.....	II
ÖN SÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
KISALTMALAR.....	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ.....	1
1. AZERBAJCAN'IN DIŞ TİCARETİ.....	3
1.1. Azerbaycan'ın Dış Ticaretinin Genel Görünümü.....	3
1.2. Azerbaycan'ın Serbest Ticaret Anlaşmaları.....	7
1.3. Azerbaycan'ın Dış Ticaretindeki Ülkeler.....	8
1.4. Azerbaycan'ın Dış Ticaretindeki Ürünler.....	10
1.5. Azerbaycan'ın Mal Grupları Bazında Dış Ticareti.....	12
1.5.1. BEC'e göre Azerbaycan Dış Ticareti.....	12
1.5.2. SITC'ye göre Azerbaycan Dış Ticareti.....	13
2. AZERBAJCAN İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ DIŞ TİCARETİN SEKTÖREL ANALİZİ.....	15
2.1. İki Ülke Arasındaki Dış Ticaretin Tarihsel Arka Planı.....	15
2.1.1. Azerbaycan-Türkiye Arasındaki Anlaşmalar ve Ticaret Politikaları.....	17
2.2. Azerbaycan-Türkiye Dış Ticari İlişkiler.....	19
2.2.1. Sektörlere göre Azerbaycan'ın Türkiye'ye İhracatı.....	20
2.2.1.1. Tarımsal Ürünler İhracatı.....	22
2.2.1.2. Mineral Ürünler İhracatı.....	23
2.2.1.3. Kimyasal Ürünler İhracatı.....	24
2.2.1.4. Sanayi Ürünleri İhracatı.....	24
2.2.1.5. Tekstil Malzemeleri ve Ürünleri İhracatı.....	24
2.2.2. Sektörlere göre Azerbaycan'ın Türkiye'den İthalatı.....	25

2.2.2.1. Tarım, Gıda ve İçecek Ürünleri İthalatı.....	28
2.2.2.2. Kimyasal Ürünler ve İlaç Ürünleri İthalatı.....	29
2.2.2.3. Tezgah, Ekipman ve Cihaz Ürünleri İthalatı.....	29
2.2.2.4. Taşıma Araçları ve Mobilya Ürünleri İthalatı.....	30
2.2.3. BEC'e göre Azerbaycan-Türkiye Dış Ticareti.....	30
2.2.4. SITC'ye göre Azerbaycan-Türkiye Dış Ticareti.....	31
2.3. Azerbaycan-Türkiye Dış Ticaretinde Zengezur Koridoru'nun Önemi.....	32
3. AZERBAYCAN TÜRKİYE ARASINDAKİ DİŞ TİCARETİN AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER YÖNTEMİYLE ANALİZİ.....	35
3.1. Yöntem.....	35
3.2. Veri Seti.....	37
1.3. Elde Edilen Bulgular.....	37
3.3.1. SITC Basamak 1'e göre AKÜ Hesaplaması.....	37
3.3.2. SITC Basamak 2'ye göre AKÜ Hesaplaması.....	39
4. SONUÇ.....	53
KAYNAKÇA.....	55
EKLER.....	59

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : İktisat
Tez Türü : Yüksek Lisans
Danışman : Prof. Dr. Ali Rıza SANDALCILAR
Hazırlayan : Atıf ALASKAROV
Yıl : 2023
Sayfa Sayısı : 59

ÖZET

**AZERBAYCAN İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ DIŞ TİCARETİN
SEKTÖREL ANALİZİ**

Azerbaycan, 1991 yılında bağımsızlığını kazanarak her alanda bölgesel ve küresel aktör olmaya çalışan bir ülkedir. Ticari ilişkiler bu anlamda en önemli faaliyetlerin başında gelmektedir. Azerbaycan ilk yıllarda ticaretinin büyük bir kısmını başta Rusya Federasyonu olmak üzere bölge ülkeleriyle gerçekleştirmekteydi. Zaman içerisinde hem ihracatta hem de ithalatta Azerbaycan'ın ticaret partnerleri çoğalmış ve Azerbaycan tüm dünyayla ticaret yapan bir ülke konumuna gelmiştir.

Azerbaycan'ın dışa açılma sürecinde en fazla katkı sağlayan ülkelerden biri de Türkiye'dir. Azerbaycan-Türkiye arasındaki ikili ticaretin gelişmesine katkı sağlayan faktörlerin başında tarihi ve kültürel geçmişleri gelmektedir. Ayrıca Türkiye'nin en etkili bölgesel ticaret aktörlerinden biri olması, piyasa ekonomisindeki deneyimi, Türk firmalarının girişimci faaliyetleri bu faktörler arasında sıralanabilir.

Bu çalışmanın amacı açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüklere göre Azerbaycan'ın Türkiye ile ikili ticaretinde ürün grubu bazında rekabet gücünü analiz etmektir. Bu bağlamda Azerbaycan'ın hangi ürün gruplarında Türkiye'ye karşı avantajlı olduğu ve hangi ürün gruplarında dezavantajlı durumda olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Analizlerde 2000-2020 dönemine ait SITC basamak 1 ve basamak 2 yıllık verileri kullanılarak Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi (AKÜ) değerleri hesaplanmıştır. Analiz sonuçları Azerbaycan'ın tüm yıllarda sadece 3 numaralı "Mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler" ürün grubunda Türkiye'ye karşı avantajlı olduğunu göstermiştir. Ülke 2 numaralı "Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler" ürün grubunda 2018 yılı sonrası avantajlı duruma geçmiştir. Diğer tüm ürün gruplarında ise Azerbaycan Türkiye'ye karşı dezavantajlı durumdadır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Türkiye, Rekabet Gücü, AKÜ, SITC

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Department : Economics
Thesis Type : Master's Thesis
Supervisor : Prof. Dr. Ali Rıza SANDALCILAR
Author : Atif ALASKAROV
Year : 2023
Pages : 59

ABSTRACT

SECTORAL ANALYSIS OF FOREIGN TRADE BETWEEN AZERBAIJAN AND TURKEY

Azerbaijan, which gained its independence in 1991 and is a country trying to become a regional and global actor in all fields. International trade relations are one of the most important activities in this sense. In the early years, Azerbaijan was conducting most of its trade with the countries in the region, especially the Russian Federation. Over time, Azerbaijan's trading partners in both exports and imports have increased and Azerbaijan has become a country that trades with the whole world.

Turkey is one of the countries that contributed the most to Azerbaijan's process of international expansion. The most important factor contributing to the development of bilateral trade between Azerbaijan and Turkey is their historical and cultural background. These factors also include Turkey's status as one of the most influential regional trade actors, its experience in a market economy, and the entrepreneurial activities of Turkish firms.

The aim of this study is to analyze the competitiveness of Azerbaijan's bilateral trade with Turkey on the commodity group basis according to revealed comparative advantages. In this context, it has been tried to reveal in which commodity groups Azerbaijan has an advantage against Turkey and in which commodity groups Azerbaijan is disadvantaged. In the analyses, the Revealed Comparative Advantages Index (RCA) values were calculated using SITC 1-digit and 2-digit annual data for the period 2000-2020. The results of the analysis show that Azerbaijan has an advantage against Turkey in all years only in product group number 3 "Mineral fuels, oils and alkaline products". The country became advantageous in the commodity group number 2 "Inedible raw materials excluding fuel" after 2018. In all other commodity groups, Azerbaijan is disadvantaged against Turkey.

Keywords: Azerbaijan, Turkey, Competitiveness, RCA, SITC

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ADGK	: Azerbaycan Devlet Gümrük Komitesi
ADİK	: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi
ADT	: Azerbaycan ve Dünya Ticaret rgt
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AK	: Avrupa Konseyi
AK	: Açıklanmış Karşılaştırılmalı stnlkler
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BEC	: Geniş Ekonomik Kategoriler Sınıflandırması
BTC	: Bakü-Tiflis-Ceyhan
DT	: Dünya Ticaret rgt
FAO	: Gıda ve Tarım Teşkilatı
EBRD	: Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası
ECO	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GUAM-DEK	: Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova-Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma rgt
KEİT	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
IBRD	: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
İKT	: İslam Kalkınma Teşkilatı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
NATO	: Kuzey Atlantik İttifakı Antlaşması
SOCAR	: State Oil Company of Azerbaijan Republic
RCA	: Revealed Comparative Advantage
SITC	: Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırması
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STA	: Serbest Ticaret Anlaşmaları
TTA	: Tercihli Ticaret Anlaşması
UN	: Birleşmiş Milletler
WB	: Dünya Bankası

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Azerbaycan'ın 2012-2022 Yıllarında Gerçekleşen Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar).....	4
Tablo 2. Azerbaycan'ın Serbest Ticaret Anlaşmaları	8
Tablo 3. 2010 Yılı Azerbaycan'ın Dış Ticaretinde İlk 10 Ülke (Milyon Dolar)	9
Tablo 4. 2021 Yılı Azerbaycan'ın Dış Ticaretinde İlk 10 Ülke (Milyon Dolar)	10
Tablo 5. 2021 Yılı Azerbaycan'ın İhraç Ettiği Temel Mallar (Milyon Dolar)	11
Tablo 6. 2021 Yılı Azerbaycan'ın İthal Ettiği Temel Mallar (Milyon Dolar)	11
Tablo 7. 2021 Yılı Azerbaycan Dış Ticaretinin BEC Değerleri (Milyon Dolar)	12
Tablo 8. 2021 Yılı Azerbaycan Dış Ticaretinin SITC Değerleri (Milyon Dolar)	13
Tablo 9. Azerbaycan ve Türkiye'ye Ait Temel Veriler (2021)	17
Tablo 10. Azerbaycan'ın Türkiye ile 2012-2022 Yıllarında Gerçekleşen Dış Ticareti (Milyon Dolar)	19
Tablo 11. Azerbaycan İhracatında Başlıca Ülkeler (Milyon Dolar)	21
Tablo 12. 2020-2021'de Türkiye'ye İhrac Edilen Ana Ürünler (Bin Dolar)	22
Tablo 13. Azerbaycan'ın Ham Petrol İhracatında Önemli Ülkeler (Milyon Dolar)	23
Tablo 14. Azerbaycan İthalatında Başlıca Ülkeler (Milyon Dolar)	26
Tablo 15. 2020-2021'de Türkiye'den Ana Ürünlerin İthalatı (Bin Dolar)	27
Tablo 16. Azerbaycan'ın Türkiye ile 2019-2021 Yılındaki Dış Ticaretinin BEC Değerleri (Milyon Dolar)	30
Tablo 17. Azerbaycan'ın Türkiye ile 2019-2021 Yılındaki Dış Ticaretinin SITC Değerleri (Milyon Dolar)	31
Tablo 18. AKÜ Endeks Sonucuna göre Rekabet Gücünün Yorumlanması	36
Tablo 19. SITC Basamak 1'e göre Azerbaycan'ın Türkiye Karşısında Rekabet Gücü	38
Tablo 20. Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri (0) Ürün Grubu AKÜ Endeks Sonuçları	40
Tablo 21. İçkiler ve Tütün (1) ve Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammadde (2) Ürün Gruplarının Alt Grubu İçin AKÜ Endeks Sonuçları	42
Tablo 22. Mineral Yakıtlar, Yağlar vb. (3) ve Hayvansal, Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar, Mumlar (4) Ürün Gruplarının Alt Grubu İçin AKÜ Endeks Sonuçları	43

Tablo 23. Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri (5) Ürün Grubunun Alt Grubu İçin AKÜ Endeks Sonuçları	44
Tablo 24. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar (6) Ürün Grubunun Alt Grubu İçin AKÜ Endeks Sonuçları	46
Tablo 25. Makine ve Ulaştırma Araçları (7) Ürün Grubunun Alt Grubu İçin AKÜ Endeks Sonuçları	47
Tablo 26. Çeşitli Mamül Eşya (8) Ürün Grubunun Alt Grubu İçin AKÜ Endeks Sonuçları	48
Tablo 27. SITC’de Sınıflandırılmamış Eşyalar (9) Ürün Grubunun Alt Grubu İçin AKÜ Endeks Sonuçları	49
Tablo 28. Ortalama AKÜ Endeks Değerleri (2000-2020 Dönemi)	51

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1.** Azerbaycan'ın 2012-2022 Yıllarında Gerçekleşen Dış Ticaret Verileri..... 5
- Şekil 2.** Azerbaycan'ın Türkiye ile 2012-2022 Yıllarında Gerçekleşen Dış Ticareti (Milyon Dolar)..... 20
- Şekil 3.** 2012-2022 Yıllarında Azerbaycan'ın Türkiye'ye İhracatı (Milyon Dolar) . 21
- Şekil 4.** 2012-2022 Yıllarında Azerbaycan'ın Türkiye'den İthalatı (Milyon Dolar) 25
- Şekil 5.** Zengezur Koridoru 33

GİRİŞ

Ülkelerin refah seviyesini yükselten en önemli faktörlerden biride dış ticarettir. Dışa açılan ülkelerin refah seviyeleri bu süreçten olumlu etkilendiği iktisat literatüründe uzun yıllardan beri kabul gören dış ticaret teorileriyle açıklanmaktadır. Ülkelerin bir malı ihraç ediyor olabilmesi o malda rekabet üstünlüğüne sahip olduğunun; ithalatta ise tam tersi durumun söz konusu olduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bir diğer ifadeyle ülkelerin en önemli ekonomik hedeflerinden biri de dış ticaret hacimlerini arttırmaktır.

Azerbaycan, 1991 yılında bağımsızlığını kazanarak bölgesel ve küresel aktör olmaya çalışan bir ülkedir. Milli menfaatleri doğrultusunda uluslararası her alanda etkinliğini arttırmaya çalışmaktadır. Başta Birleşmiş Milletler Örgütü olmak üzere birçok uluslararası kuruluşa üye olmuştur. Buralarda aktif roller almaktadır. Ekonomik ilişkiler bu anlamda en önemli faaliyetlerin başında gelmektedir. Bağımsızlık sonrası piyasa ekonomisine geçiş süreciyle karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçte bir taraftan gerekli temel malları ithal ederken diğer taraftan da ihracatını geliştirerek dışa açılma gayretleri içine girmiştir. Azerbaycan'ın sahip olduğu zengin doğalgaz ve petrol rezervlerinin çıkartılıp, ekonomiye kazandırılması ileriki yıllarda mümkün olabilmiştir. Doğalgaz ve petrol ihracatının başlamasıyla Azerbaycan GSYH'sinde özellikle 2000'lerden sonra ciddi yükselmeler olmuş ve 2022 yılı itibarıyla 78,7 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır. Kişi başına düşen GSYH ise 7.700 dolarlar seviyelerine yükselmiştir. Geline son durumda Azerbaycan'ın ihracatında en büyük payın doğalgaz ve petrol ürünlerinden oluştuğu görülmektedir. 2022 yılında Azerbaycan'ın toplam ihracatı 41,67 milyar dolara, toplam ithalatı ise 14,54 milyar dolar seviyelerine ulaşmış olup dış ticaret fazlası veren az sayıda ülkeden biridir (<https://www.stat.gov.az/>).

Azerbaycan ilk yıllarda ticaretinin büyük bir kısmını başta Rusya Federasyonu olmak üzere diğer bölge ülkeleriyle gerçekleştirmekteydi. Zaman içerisinde hem ihracatta hem de ithalatta Azerbaycan'ın ticari partnerleri çoğaldı; günümüzde dünyayla ticaret yapan bir ülke konumuna gelmiştir. Bir diğer ifadeyle, GSYH'deki artış beraberinde refah artışını getirmiş; Azerbaycan'ın hem ihraç ve ithal malı çeşitliliğinde hem de ihracat ve ithalat yaptığı ülke sayısında sürekli artmış olmuştur.

Azerbaycan'ın dışa açılma sürecinde en fazla katkı sağlayan ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Bağımsızlığının ilk gününden itibaren Türkiye her türlü desteği Azerbaycan'a vermiş ve vermeye devam etmektedir. Azerbaycan-Türkiye arasında ticaretin gelişmesinde ise en önemli faktörün başta tarihi ve kültürel geçmişleri olmak üzere; Türkiye'nin en etkili bölgesel ticari aktörlerden biri olması, piyasa ekonomisindeki deneyimi, Türk mal çeşitliliğinin zengin ve kaliteli olması, Türk firmalarını girişimci faaliyetleri şeklinde sıralanabilir.

Bu çalışmanın amacı açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüklere göre Azerbaycan'ın Türkiye ile ikili ticarete ürün grubu bazında rekabet gücünü analiz etmektir. Bu bağlamda Azerbaycan'ın hangi ürün gruplarında Türkiye'ye karşı avantajlı olduğu; hangi ürün gruplarında ise dezavantajlı durumda olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma bu kapsamda  bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Azerbaycan'ın dış ticaret yapısı yıllar itibarıyla ve mal grupları bazında ortaya konulmaktadır. İkinci bölümde ise Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ikili ticaret karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. nc bölümde AK endeks yardımıyla iki ülke arasındaki karşılaştırmalı stnlkler hesaplanmaktadır. Sonuç kısmında ise analizlerden elde edilen bulgulardan hareketle çalışmanın genel bir değerlendirilmesi yapılmakta ve politika önerilerinde bulunulmuştur.

1. AZERBAJCAN'IN DIŞ TİCARETİ

Bu bölümde ilk olarak "Azerbaycan'ın Dış Tıcareti" konu başlığı altında, Azerbaycan'ın dış ticaretinin genel görünümü, Azerbaycan'ın dış ticaretinde yeri olan ülkeler, Azerbaycan'ın dış ticaretindeki ürünler, Azerbaycan'ın Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) ve mal grupları bazında dış ticareti incelenmektedir.

1.1. Azerbaycan'ın Dış Ticaretinin Genel Görünümü

Azerbaycan 1991 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya kaldı. Ülke, SSCB dönemindeki Cumhuriyetçi ekonomik yapının bir anda çöküőü sonucunda piyasa ekonomisine geçmiştir. Ekonomik, siyasi ve yasal altyapının olmaması, teknolojiye geride kalınması, serbest piyasa ekonomi modelinin bilinmemesi önemli ekonomik sorunların başında gelmekteydi. Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarının %20'sini işgal etmesi sonucu 1,2 milyon insanın kendi ülkelerinde mülteci olması ve buna benzer diğer nedenlerden dolayı üretim neredeyse durma noktasına gelmiş, nitekim ekonomi üzerinde inisiyatif tamamen kaybolmuştu. Ülkedeki siyasi istikrarın sağlanması ve Ermenilerle yapılan geçici ateşkesin ardından dikkatler ekonomiye çevrilmeye başlandı. Bunun sonucunda 20 Eylül 1994 tarihinde Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (SOCARState Oil Company of Azerbaijan Republic) ile dünyanın önde gelen petrol şirketleri arasında "Asrın Anlaşması" olarak adlandırılan "Hazar'ın Azerbaycan Bölümünde Azeri, Çırak, Güneşli Yataklarının Birlikte İşlenmesi ve Paylaşılması Hakkında" ilk anlaşma imzalandı (Hüseynov, 2009: 18).

Azerbaycan bağımsızlığını ilan ettikten sonra yeni pazarlara yönelse de dış ticarete geçmişteki bölge ülkelere olan bağımlılığı devam etti. Ekonominin Rusya'ya bağımlı halde olması sonuç olarak bağımsız bir ekonomi politikasının uygulanmasına ve ulusal ekonominin yapılanmasına suni engeller yarattı (Bulut vd, 2009: 75).

Bağımsızlığını kazandıktan sonra 1992 yılında BM'ye (Birleşmiş Milletler) üye olan Azerbaycan, bunun yanı sıra AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı), AK (Avrupa Konseyi), İKT (İslam Kalkınma Teşkilatı), EBRD (Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası) ve IBRD'nin (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası) de üyesidir.

Azerbaycan aynı zamanda IMF (Uluslararası Para Fonu), Dünya Bankası, ECO (Ekonomik İşbirliği Teşkilatı) ve NATO'nun (Kuzey Atlantik İttifakı Antlaşması) Barış için Ortaklık programının da üyesidir (İbrahimli, 2017: 31).

Azerbaycan aynı zamanda bölgesel olarak oluşturulmuş BDT, ECO, KEİT, GUAM-DEKÖ gibi birliklere de üyedir. Azerbaycan, Rusya, Ukrayna, Gürcistan ve Kazakistan ile serbest ticaret anlaşması imzalanmış ve anlaşma çerçevesinde bu ülkelerden gelen ürünlere (sözleşmede belirtilen ürünler hariç) gümrük vergisi uygulanmamaktadır (İbrahimli, 2017: 31).

2022 yılında Azerbaycan, 185 ülke ile 56.212 milyon dolar ticaret yapmıştır. Bu ticaret hacminin 41.672 milyon dolarlık kısmını ihracat, geri kalan 14.539 milyon dolarlık kısmı ise ithalat oluşturmaktadır. Azerbaycan Devlet Gümrük Komitesi'ne göre ticaretinin %34,4'ü İtalya, %11,1'i Türkiye, %7'si Rusya, %4,1'i Çin, %3,6'sı Hindistan, %3,3'ü İsrail, %2,4'ü Almanya, %1,5'i Gürcistan, %1,2'si Ukrayna, %1,1'i ABD ve %14,9'u ise diğer ülkelerle yapılmıştır. Tablo 1'de Azerbaycan'ın 2012-2022 yıllarındaki dış ticaret verileri gösterilmiştir.

Tablo 1. Azerbaycan'ın 2012-2022 Yıllarında Gerçekleşen Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)

Yıllar	Dış Ticaret Hacmi	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
2012	33561	23908	9653	14255
2013	34687	23975	10712	13263
2014	31016	21828	9188	12640
2015	21945	12729	9216	3513
2016	21947	13458	8489	4969
2017	24103	15320	8783	6537
2018	30955	19489	11466	8023
2019	33302	19635	13667	5968
2020	24464	13732	10732	3000
2021	33912	22206	11706	10500
2022	56212	41672	14539	27132

Kaynak: ADİK, https://www.stat.gov.az/source/trade/az/f_trade/xt001.xls

Tablo 1'den yararlanılarak hazırlanan Şekil 1'e bakıldığında ise 2022 yılındaki toplam dış ticaret hacmi göstergesinin 2012 yılına göre yaklaşık 1.7 kat, 2015 yılına göre yaklaşık 2.5 kat, 2020 yılına göre ise yaklaşık olarak 2.3 kat yüksek olduğu görülmektedir.

neden olarak döviz kurundaki yükseliş gösterilebilir. 2015-2016 yıllarında Azerbaycan'ın para birimi olan manatın devalüasyona uğraması sonucunda ithalatın hacmi düşmüştür². Ancak ham petrol ihracatındaki artış ülkenin cari dengesinin pozitif dönmeye yardımcı olmuştur (Alpdoğan vb., 2020). 2015 yılında Azerbaycan'ın dış ticaret hacmi 2014 yılına göre %70 azalmıştır. İbrahimli (2017: 42)'ye göre bunun diğer bir nedeni de dünyada petrol fiyatlarının hızla düşmesi ve Azerbaycan'ın para birimi olan Azerbaycan manatının değer kaybetmesidir.

Öncelikle 1991 ile 2000 arası dönemdeki durum incelendiğinde Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan ettiği 1991 yılından itibaren, devlet desteğiyle alınan ürünlerin piyasa fiyatları üzerinden ithal edilmek zorunda kaldığı ve Ermenistan ile devam eden savaş nedeniyle 2000 yılına kadar dış ticaret açığı verildiği görülmüştür. Ancak son yıllarda enerji sektörüne yapılan yatırımlar ve ihracatın ağırlıklı olarak petrol ve petrol ürünlerine dayanması dış ticaret açığının hızla kapanmasını sağlamıştır (İbrahimli, 2017: 33). Azerbaycan'ın son dönem zarfında dış ticaret açığı vermediği Tablo 1'den de açıkça görülmektedir.

Genel olarak bağımsızlık sonrası dönemde Azerbaycan'ın dış ticaret parametrelerinin gelişimini belirleyen iki ana faktörden bahsedilebilir. Bunlardan birincisi, Azerbaycan'ın dünya pazarına petrol ve petrol ürünleri ihraç edebilme düzeyi, ikincisi ise dünyanın ekonomik durumunda meydana gelen süreçlere bağlı olarak petrol ve petrol ürünleri fiyatlarının değişmesidir. Çünkü bağımsızlığını kazandıktan sonraki dönemde GSYH'nın, yani ülkenin satın alma gücünün (bu büyük ölçüde ithalat düzeyini belirler) neredeyse yarısı, ihracatının ise %80-90'ı petrol sektörüne bağlı olmuş ve bu eğilim halen devam etmektedir. Azerbaycan'da dış ticaret (özellikle ihracat) ağırlıklı olarak petrol sektörüne dayanmakla birlikte, 1991 yılından 2012 yılına kadar ve 2012-2022 yılları arasındaki dönemde de önemli bir gelişim göstermiştir (Bağırzade, 2011: 293).

Bulut'a (2009: 78) göre SSCB'den ayrılan diğer az gelişmiş ülkeler gibi Azerbaycan da ekonomisini ayakta tutabilmek için sürekli olarak yabancı para akışını artırmak zorundadır. Sanayi sektörü ile ham petrol ve doğal gaz sektörleri dışında diğer

² 30 Aralık 2015 tarihi itibarı ile 1 ABD \$1= 1,5594 manat iken, 1 Ocak 2017 tarihi itibarı ile 1 ABD \$1= 1,7742 olarak gerçekleşmiştir (<https://www.cbar.az>). Ayrıca yıllar içerisinde Azerbaycan'ın dış ticaretinde ithalatındaki artışın ihracattaki artışa göre sınırlı kalmasında 2006 yılında Şah Deniz doğalgaz yatağında üretime başlanmasıyla son bulan doğalgaz ithalatı neden olmuştur.

sektörlerden gelen ihracat gelirlerinin GSYH'ye etkisinin çok zayıf olmasına rağmen devlet olarak Azerbaycan, var olan tüm sorunları kendi gelirleriyle çözmeye çalışmaktadır. Ancak Azerbaycan ekonomisinin petrol ihracatına dayalı olması, ekonominin geleceği açısından potansiyel tehdit oluşturan bir durumdur.

1.2. Azerbaycan'ın Serbest Ticaret Anlaşmaları

İktisadi birleşmelerden biri olan Serbest Ticaret Anlaşmalarında (STA), ülkeler kendi aralarındaki ticarete ilişkin gümrük tarifelerini ve miktar kısıtlamalarını ortadan kaldırırken, anlaşma dışındaki ülkelere özel tarifeler uygularlar. Diğer bir ifadeyle, mallar anlaşma içindeki ülkelere gümrük vergisi ödenmeden ithal edilmekte, ancak aynı mallar üçüncü ülkelere ithal edildiğinde ithalatçı ülkenin ulusal gümrük vergisi uygulanmaktadır. Ayrıca, STA'nın bir grup ülke arasında çok taraflı olarak veya sadece iki ülke arasında yapılabileceği de belirtilmelidir. İlk durumda, bir serbest ticaret bölgesi oluşturulur. Daha sonra yalnızca anlaşmayı yapan ülkeler arasındaki ticaretin karşılıklı olarak geliştirilmesi amaçlanır (Seyidoğlu, 2017). Böylece STA üyesi ülkelerin üreticileri birbirleriyle eşit şartlarda rekabet edebilmekte ve STA üyesi ülkelerin uluslararası rekabet gücü artmaktadır³.

Azerbaycan petrol zengini bir ülkedir. Petrol dışı ihracatın büyümesi yani petrolden başka alanlarda da önemli bir paya sahip olmak ve elverişli koşullar yaratmak için yabancı ülkelerle ticari ilişkileri geliştirmeye yönelik düzenli önlemler alınmaktadır. Bu kapsamda, Tablo 2'de de görüleceği gibi halihazırda yürürlükte olan 10 ülke ile serbest ticaret, birçok ülke ile ikili ticaret anlaşmaları ve ilave olarak Azerbaycan'ın ana ticaret ortaklarından birisi olan Türkiye Cumhuriyeti ile tercihli ticaret anlaşmasının imzalanması ve yürürlüğe girmesiyle ilgili çalışmalar tamamlanmıştır (ADTÖ, 2021).

Azerbaycan dış ticaret ilişkilerini büyük ölçüde ikili anlaşmalar temelinde yürütmekte ve çok taraflı ticaret anlaşmalarına ve bölgesel ekonomik entegrasyonlara katılmamaktadır (Bağırzade, 2011: 297). Tablo 2'deki isimleri geçen ülkeler ile serbest ticaret anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmalara göre, bu ülkeler ile Azerbaycan arasındaki ticaret, gümrük vergilerine ve diğer eşdeğer vergilere tabi olmayacaktır.

³[https://www.rekabet.gov.tr/Sayfa/Kurumsal/uluslararasi-iliskiler/cok-tarafliliiskiler/serbest-ticaret-anlasmalari#:~:text=Serbest%20Ticaret%20Anla%C5%9Fmalar%C4%B1%20\(STA\)%2C,%C3%B6n](https://www.rekabet.gov.tr/Sayfa/Kurumsal/uluslararasi-iliskiler/cok-tarafliliiskiler/serbest-ticaret-anlasmalari#:~:text=Serbest%20Ticaret%20Anla%C5%9Fmalar%C4%B1%20(STA)%2C,%C3%B6n)

Serbest Ticarete İlişkin İkili Anlaşmaya göre, bir ülkenin gümrük bölgesinden başka bir ülkenin gümrük bölgesine doğrudan ithal edilen mallara, aynı ülke menşeli ve aynı ticaret eden ülke olduğu durumunda CT-1 formu tercih belgesi ibraz edilerek ithalat gümrük vergisi uygulanmamaktadır. CT-1, malların menşeni gösteren sertifika formudur (ADGK). Ayrıca Temmuz 1999'da Azerbaycan, AB ile bir Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması imzalamıştır. Bu Anlaşmanın amaçlarından biri, Azerbaycan mevzuatını AB mevzuatı ile uyumlu hale getirmektir. Uyumlaştırılacak konular arasında fikri mülkiyet haklarının, yatırımların ve mülkiyet alanlarının ve mülkiyet haklarının korunması yer almaktadır. Anlaşma Azerbaycan'a AB nezdinde "En Çok Kayrılan Ülke" olma hakkını da tanımıştır. Azerbaycan Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üyelik sürecindedir. Yani DTÖ'ye üyelik müzakereleri halen devam etmektedir (Hüseynov, 2009).

Tablo 2. Azerbaycan'ın Serbest Ticaret Anlaşmaları

Ülkeler	İmza tarihi	Onay tarihi	Durum
Rusya	30.09.1992	17.02.1993	Geçerlidir
Moldova	26.05.1995	16.04.1996	Geçerlidir
Ukrayna	28.07.1995	15.12.1995	Geçerlidir
Gürcistan	08.03.1996	16.04.1996	Geçerlidir
Türkmenistan	18.03.1996	17.09.1996	Geçerlidir
Özbekistan	27.05.1996	14.09.1996	Geçerlidir
Kazakistan	10.06.1997	26.06.1997	Geçerlidir
Kırgızistan	12.01.2004	16.04.2004	Geçerlidir
Belarus	31.03.2004	28.09.2004	Geçerlidir
Tacikistan	13.08.2007	19.10.2007	Geçerlidir

Kaynak: ADGK, <https://customs.gov.az/az/sahibkarlar-ucun/serbestticaret>

1.3. Azerbaycan'ın Dış Ticaretindeki Ülkeler

Azerbaycan'ın dış ticaret yaptığı ilk on ülke sırasıyla 2010 ve 2021 yılı için incelenmiştir. 2010 yılı verilerine göre Azerbaycan dünyadaki yaklaşık 145 ülke ile dış ticaret ilişkisine sahiptir. Tablo 3'de belirtilen Azerbaycan'ın ihracat ve ithalatındaki ilk 10 ülkeye bakıldığında zaman ihracatta İtalya'nın, ithalatta ise Rusya'nın ilk sırada yer aldığı görülmektedir. İtalya'nın ihracatta ilk sırada yer almasının nedeni, Azerbaycan'ın ihraç ettiği petrol ve petrol ürünlerinin İtalyan limanları aracılığıyla Avrupa Birliği ülkelerine aktarılmasıdır. Türkiye'ye bakıldığında ise, Türkiye'nin

2010 yılında Azerbaycan'ın ihracatında ilk 10 ülke arasında yer almadığı, lakin ithalatında ikinci sırada yer aldığı ve Azerbaycan'ın ithalatının %11,68'ini oluşturduğu görülmektedir (Bağırzade, 2011: 295).

Tablo 3. 2010 Yılı Azerbaycan'ın Dış Ticaretinde İlk 10 Ülke (Milyon Dolar)

İHRACAT			İTHALAT		
Ülkeler	Değer	Yüzdesi	Ülkeler	Değer	Yüzdesi
İtalya	7044	32,97	Rusya	1145	17,34
Fransa	1856	8,68	Türkiye	771	11,68
İsrail	1744	8,16	Almanya	607	9,19
ABD	1706	7,98	Çin	587	8,89
Ukrayna	888	4,15	Ukrayna	465	7,04
Hırvatistan	787	3,68	İngiltere	302	4,57
Endonezya	782	3,66	Kazakistan	293	4,43
Rusya	773	3,61	ABD	206	3,12
Malazya	740	3,46	Singapur	173	2,62
Singapur	510	2,38	Brazilya	161	2,43
Diğer	4530	21,20	Diğer	1890	28,63
Toplam	21360	100	Toplam	6600	100

Kaynak: ADİK, https://www.stat.gov.az/source/trade/az/f_trade/xt002_5.xls (İhracat), https://www.stat.gov.az/source/trade/az/f_trade/xt002_3.xls (İthalat)

ADİK'e göre, 2021 yılında Azerbaycan dünyanın yaklaşık 188 ülkesi ile dış ticaret yapmıştır. Tablo 4'te Azerbaycan'ın 2021 yılı dış ticaretindeki ilk 10 ülke gösterilmiştir. 2021 yılı verilerine göre Azerbaycan'ın ihracatında ilk sırada İtalya ve ikinci sırada ise Türkiye yer almaktadır. Rusya Federasyonu ise bu ülkeleri takip etmektedir. İthalat değerlerine bakıldığı zaman ise Tablo 3'den de görüldüğü üzere en çok ithalat yapılan ülkenin Rusya olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye de yine aynı şekilde ikinci sırada konumlanmıştır.

Türkiye, Tablo 4'ten de görüldüğü gibi 2021 yılında Azerbaycan'ın ihracatında ikinci sırada yer almıştır. Ancak Tablo 3'teki 2010 verilerine göre Azerbaycan'ın ihracatında ilk 10 ülke arasında yer alamamıştı. Rusya da 2010 yılında Azerbaycan ihracatında 8. sıradayken 2021 yılında 3. sıraya çıkmıştır. Ayrıca Azerbaycan dış ticaretinde Fransa, Brezilya, Endonezya, Malezya, Singapur, Kazakistan gibi ülkeler de 2010'da ilk 10'a girerken 2021 yılında bu sıralamaya girememiştir.

Azerbaycan'ın ithalatında Rusya, gümrüksüz mal ihraç ettiği için büyük avantaj sahibidir (Çıkrık, 2016). Tablo 3 ve Tablo 4 incelendiği zaman bu avantajı görmek mümkündür.

Tablo 4. 2021 Yılı Azerbaycan'ın Dış Ticaretinde İlk 10 Ülke (Milyon Dolar)

İHRACAT			İTHALAT		
Ülkeler	Değer	Yüzdesi	Ülkeler	Değer	Yüzdesi
İtalya	9243	41,62	Rusya	2074	17,71
Türkiye	2818	12,69	Türkiye	1843	15,74
Rusya	920	4,14	Çin	1639	14,00
İsrail	898	4,04	Almanya	634	5,41
Hırvatistan	751	3,38	Ukrayna	471	4,01
Gürcistan	661	2,97	ABD	442	3,77
Almanya	650	2,92	İtalya	419	3,57
Hindistan	594	2,67	İran	397	3,39
Portekiz	587	2,64	İngiltere	271	2,31
Tunus	577	2,59	Japonya	259	2,21
Diğer	4507	20,29	Diğer	3257	27,82
Toplam	22206	100	Toplam	11706	100

Kaynak: ADİK, https://www.stat.gov.az/source/trade/az/f_trade/xt002_5.xls (İhracat), https://www.stat.gov.az/source/trade/az/f_trade/xt002_3.xls (İthalat)

1.4. Azerbaycan'ın Dış Ticaretindeki Ürünler

Azerbaycan'ın dış ticaretindeki diğer bir dikkat çeken nokta da ihracatının önemli ölçüde petrol ve petrol ürünlerine, ithalatının ise tarım ürünleri, makine, sanayi ürünleri ve nakliyat araçlarına bağlı olmasıdır. Tablo 5'te Azerbaycan'ın 2021 yılında ihraç ettiği temel mallara bakıldığında, toplam ihracatın yaklaşık olarak %62,41'inin ham petrol ve petrol ürünlerinden oluştuğunu görmek mümkündür. Ayrıca ham petrol ve petrol ürünleri ihracat değerlerine diğer bir enerji kaynağı olan doğalgaz ve elektrik enerjisinin eklenmesiyle toplam ihracatın yaklaşık %87,64'ünün enerji ihracatı olduğu görülecektir. Enerji sektörü ihracatının yanında Azerbaycan'ın toplam ihracatında %3,36'lık bir değer ile tarım, gıda ve içkiler sektörü yer almaktadır.

Tablo 5. 2021 Yılı Azerbaycan'ın İhraç Ettiği Temel Mallar (Milyon Dolar)

Mallar	İhracat	Yüzdesi
Ham petrol	13218	59,52
Doğalgaz	5534	24,92
Tarım, gıda ve içkiler	747	3,36
Petrol ürünleri	643	2,89
Tekstil malzemeleri	299	1,34
Kimya sanayisi ürünleri	175	0,78
Elektrik enerjisi	69	0,31
Metaller ve ürünleri	64	0,28
Diğer	1457	6,56
Toplam	22206	100

Kaynak: ADİK, https://www.stat.gov.az/source/trade/az/f_trade/xt011_2-015_2.xls

Tablo 6'da Azerbaycan'ın 2021 yılında ithal ettiği başlıca temel mallar gösterilmektedir. Tablo 6 incelendiğinde birinci sırada %13,11'lik pay ile tarım, gıda ve içkiler sektörünün, ikinci sırada %10,04'lük pay ile nakliyat araçları sektörünün, üçüncü sırada %5,69'luk pay ile sanayi ürünlerinin ve dördüncü sırada %5,49'luk pay ile makine, mekanik cihazlar, elektrikli makine ve parçalarının olduğu görülmektedir. Bu yüzdeler Azerbaycan'ın 2021 yılındaki toplam ithalatının %34,33'ünü oluşturmaktadır. Bunlardan başka Azerbaycan'ın ithal ettiği %55,09'luk diğer ürünler sektörü çok çeşitli olduğu için, bu çalışmada üzerinde durulmamıştır.

Tablo 6. 2021 Yılı Azerbaycan'ın İthal Ettiği Temel Mallar (Milyon Dolar)

Mallar	İthalat	Yüzdesi
Tarım, gıda ve içkiler	1534	13,11
Nakliyat araçları ve parçaları	1175	10,04
Sanayi ürünleri	666	5,69
Makine, mekanik cihazlar, elektrikli makine ve parçaları	643	5,49
Eczacılık ürünleri	408	3,48
Petrol ve kimyasal ürünler	362	3,09
Ağaç ürünleri, mobilya ve ahşap eşya	322	2,75
Ev eşyaları	142	1,21
Diğer	6454	55,14
Toplam	11706	100

Kaynak: ADİK, https://www.stat.gov.az/source/trade/az/f_trade/xt011_1-015_1.xls

Azerbaycan'ın ihracatında doğal kaynakların, ithalatında ise sermaye ve yatırım mallarının önemli bir paya sahip olması, ülkenin kalkınmakta olan ülke karakterini ortaya koymaktadır (Bağırzade, 2011: 296).

1.5. Azerbaycan'ın Mal Grupları Bazında Dış Ticareti

Mal gruplarına göre dış ticaret bir ülkenin dış ticaretinde karşılaştırmalı üstünlüklerinin ortaya konulabilmesi için önemli bir değerlendirme kriteridir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde Azerbaycan'ın 2021 yılında küresel ithalatı ve ihracatı, mal grupları bazında araştırılmıştır. Tablo 7'de 2021 yılı Azerbaycan dış ticaretinin Geniş Ekonomik Kategoriler Sınıflandırması (Broad Economic Categories/BEC) değerleri ve Tablo 8'de ise 2021 yılı Azerbaycan dış ticaretinin Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırması (International Trade Classification/SITC) değerleri bazında hangi maldan, ne kadar ihracat ve ithalat olduğu incelenerek detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

1.5.1. BEC'e göre Azerbaycan Dış Ticareti

Dış ticarete kullanılan sınıflandırma türlerinden biri Birleşmiş Milletler (BM) İstatistik Ofisi tarafından hazırlanan Geniş Ekonomik Kategoriler Sınıflandırma yöntemidir (Cihan, 2022: 43). Tablo 7'de 2021 yılı Azerbaycan dış ticaretinin BEC değerleri verilmiştir.

Tablo 7. 2021 Yılı Azerbaycan Dış Ticaretinin BEC Değerleri (Milyon Dolar)

Emtia kodu	İhracat	İthalat
1.İçecekler ve tütün	784	1945
2.Endüstriyel malzemeleri	1826	3357
3.Yakıtlar ve yağlar	19497	333
4.Sermaye malları (taşıma teçhizatı hariç) ve bunların aksesuar ve parçaları	63	2575
5.Taşıma ekipmanı ve bunların parça ve aksesuarları	11	1437
6.Tüketim malları	21	1965
7.Mallar	656	328

Kaynak: Birleşmiş Milletler Ticaret Veritabanı,

<https://comtradeplus.un.org/TradeFlow?Frequency=A&Flows=X&CommodityCodes=TOTAL&Partners=0&Reporters=all&period=2022&AggregateBy=none&BreakdownMode=plus>

Tablo 7’deki Azerbaycan için verilen BEC değerlerine göre ihracat hacminin en yüksek olduğu mal grubu 19.497 milyon dolar ile yakıtlar ve yağlar grubu, en düşük olduğu mal grubu da 11 milyon dolar ile taşıma ekipmanı ve bunların parça ve aksesuarları olmuştur. İthalat hacminin ise en yüksek olduğu mal grubu 3.357 milyon dolar ile endüstriyel malzemeleri, en düşük olduğu mal grubu da 328 milyon dolar ile mallar ürün grubu olmuştur.

1.5.2. SITC’ye göre Azerbaycan Dış Ticareti

Uluslararası Ticaret Sınıflandırması (SITC), dış ticarete konu olan malların belirli bir sistem şeklinde sınıflandırılmasını sağlayan diğer bir yöntemdir (Seyidoğlu, 2002: 577). Birleşmiş Milletler’in uzman görüşlerine dayanarak ve hükümetlerin desteği ile geliştirilmiştir. 1950 yılından beri kullanılması tavsiye edilmektedir. SITC, 1960’lardan bu yana birçok ülke ve uluslararası kuruluşta dış ticaret istatistiklerinin temeli olarak kullanılmaktadır (Cihan, 2022: 45). Tablo 8’de 2021 yılı Azerbaycan dış ticaretinin SITC değerleri verilmiştir.

Tablo 8. 2021 Yılı Azerbaycan Dış Ticaretinin SITC Değerleri (Milyon Dolar)

Emtia kodu	İhracat	İthalat
0. Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri	746	1769
1. İçki ve tütün	31	167
2. Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler	268	324
3. Mineral yakıtlar, yağlar ve analogi ürünler	19631	334
4. Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar	28	190
5. Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve ürünleri	683	1513
6. Esas olarak malzeme türüne göre sınıflandırılan endüstriyel ürünler	518	2150
7. Makineler ve taşıt araçları	64	4028
8. Çeşitli mamul eşya	30	1078
9. SITC'de sınıflandırılmamış eşyalar	207	153

Kaynak: ADİK, https://www.stat.gov.az/source/trade/az/f_trade/xt007_3-4.xls (İhracat), https://www.stat.gov.az/source/trade/az/f_trade/xt007_1-2.xls (İthalat)

Tablo 8’deki SITC değerleri incelendiğinde görülmüştür ki SITC değerlerine göre ihracat hacminin en yüksek olduğu mal grubu 19.361 milyon dolar ile mineral yakıtlar, yağlar ve analogi ürünler, en düşük olduğu mal grubu da 28 milyon dolar ile hayvansal,

bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar olmuştur. İthalat hacminin ise en yüksek olduğu mal grubu 4.028 milyon dolar ile makineler ve taşıt araçları, en düşük olduğu mal grubu da 153 milyon dolar ile SITC'de sınıflandırılmamış eşyalar grubudur.

2. AZERBAIJAN İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ DİŞ TİCARETİN SEKTÖREL ANALİZİ

Azerbaycan ile Türkiye yaklaşık otuz senedir ki ticaret ilişkisi içindedirler. Bu iki ülke hem tarihsel bir geçmişe sahip olmaları hem jeopolitik olarak aynı bölgede yer almaları nedeniyle ticari ekonomik ilişkileri her geçen yıl ilerleme kaydetmiştir. Bu bölümde sırasıyla iki ülke arasındaki dış ticaretin tarihsel arka planı, Azerbaycan-Türkiye arasındaki anlaşmalar ve ticaret politikaları, Azerbaycan-Türkiye dış ticari ilişkileri, Azerbaycan'ın Türkiye'den ithalatı ve Türkiye'ye ihracatının sektörler göre durumu, bu iki ülke arasındaki dış ticaretin BEC ve SITC'ye göre değerlendirilmesi incelenmektedir.

2.1. İki Ülke Arasındaki Dış Ticaretin Tarihsel Arka Planı

Azerbaycan ile Türkiye arasında siyasi işbirliğinin tesisi yönünde atılan ilk adımlar, Azerbaycan'ın ilk cumhurbaşkanı Ayaz Mutallibov döneminde başlamıştır. Türkiye, diplomatik ilişkiler çerçevesinde 1991 yılında Azerbaycan'da konsolosluk, 14 Ocak 1992'de ise büyükelçilik açmıştır (Güzel, 2009:5).

Ebülfaz Elçibey'in iktidara gelmesiyle birlikte Azerbaycan'ın dış politikasında stratejik seçimlerde değişiklik olmuş ve Türkiye, Azerbaycan'ın dış politikasında özel bir konum kazanmıştır. Elçibey ilk yurtdışı gezisini 24-27 Haziran 1992'de Türkiye'ye yapmış ve Ankara'da düzenlenen Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT) zirvesine katılmıştır (Zengin, 2010: 310).

Azerbaycan'ın dış politikasında özel bir yere sahip olan Türkiye, dostluk ve kardeşlik politikası çerçevesinde ülkenin zor günlerinde yanında yer almış, sonraki süreçte ise ülkenin bağımsızlığının tanınması ve toprak bütünlüğünün sağlanmasından ötürü uluslararası kamuoyu oluşturmada yardımcı olmuştur. Daha sonraki dönemde yapılan araştırmalarla bu yakınlık stratejik ortaklık düzeyine ulaşmıştır (Ablak, 2014:42).

Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülke olan Türkiye, bağımsızlığını kazanmasının ardından Azerbaycan ile ekonomik ve ticari ilişkilerinde büyük ilerleme kaydetmiştir. Türkiye, 25 Mayıs 1991 tarihinden itibaren Azerbaycan'da Konsolosluk, 14 Ocak 1992 tarihinden itibaren ise Büyükelçilik olarak temsil edilmektedir (Oğan,

2001: 76). Bu bağlamda Azerbaycan'ın bağımsızlığından bu yana gerek kültürel, gerek coğrafi, gerekse de tarihi değerler açısından birbirine bağlı olan bu iki ülke arasında, çeşitli alanları kapsayan ve bununla beraber aralarındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin hukuki altyapısını oluşturan 150'ye yakın farklı işbirliği, anlaşma ve protokole imza atılmıştır (Hüseynov, 2009).

Azerbaycan ve Türkiye ekonomileri, yapı ve coğrafi sürdürülebilirlik açısından birbirini tamamlamaktadır. Türkiye ekonomisinin dışa dönük ve imalata yönelik bir yapıya sahip olmasına rağmen Azerbaycan ekonomisinin daha çok hammaddeye dayalı olduğu söylenebilir (Çıkrık, 2016). 1991 yılından itibaren gelişen siyasi ve ekonomik ilişkilere paralel olarak Türk işadamlarının bu ülkeye yoğun ilgisi Azerbaycan pazarında şubeler açmasına neden olmuştur. Bu Türk firmaları Türkiye'den ithalat yaparak iki ülke arasındaki ticaretin artmasına katkıda bulunmuşlardır. Azerbaycan'ın bağımsızlığının ilk yıllarında, Türkiye'nin ekonomik ve ticari ilişkilerdeki hakimiyeti zamanla azalmaya başlamıştır. Bu durumun nedeni, diğer ülkelerin pazara girmesi ve yerel şirketlerin kendi ayakları üzerinde durmaya başlamasıdır (Süleymanov & Zeynalov, 2010). Azerbaycan, başta petrol ve doğal gaz olmak üzere yer altı ve yer üstü kaynakları açısından son derece zengin bir ülkedir. Ayrıca Orta Asya, Orta Doğu ve Ön Asya'nın ortasında, tarihi ve ticari bir konumda yer alması nedeniyle Kafkasya bölgesinde çok önemli bir ülkedir. Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Türkiye'nin Azerbaycan pazarını cazip görmesi ve bu pazarda daha fazla pay sahibi olmak için çabalarının artmasına rağmen yerli iş adamlarının faaliyetlerinin genişlemesi ve diğer ülkelerin Azerbaycan pazarına ilgi göstermesi sonucunda Türkiye ekonomisinin Azerbaycan ekonomisi üzerindeki etkisi azalmaya başlamıştır (Aras vb., 2004).

Tablo 9'da iki ülkeye ait nüfus, yüz ölçümü, GSYH ve dış ticaret verileri yer almaktadır. Bu tablodan görüleceği üzere Azerbaycan'ın nüfus ve yüzölçümü değerleri Türkiye'nin değerlerinden düşüktür. Bunun aksine, Azerbaycan'ın GSYH'deki dış ticaret payı, Türkiye'nin GSYH'deki dış ticaret payından büyüktür. 2021 yılında Azerbaycan'ın GSYH'si 54,622 milyar dolar iken, Türkiye'de bu rakam 819,035 milyar dolar olmuştur. GSYH büyüme hızı Azerbaycan'da bir önceki yıla göre %5,6 iken, Türkiye'deki bu büyüme %11,4 olmuştur.

Tablo 9. Azerbaycan ve Türkiye'ye Ait Temel Veriler (2021)

TEMEL VERİLER	Azerbaycan	Türkiye
Nüfus (Milyon Kişi)	10,13	84,77
Yüzölçümü (Bin km ²)	86,6	785,3
GSYH (Milyar ABD Doları)	54,62	819,03
GSYH Büyüme (Yıllık %)	5,6	11,4
Toplam İhracat (% GSYH)	46,7	35,3
Toplam İthalat (% GSYH)	29,9	35,5
Mal ticareti (% GSYH)	62,1	60,6

Kaynak: WB, 2022

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki mal ve hizmet ticaretinin mevcut olumlu durumu ve Azerbaycan ile Türkiye arasındaki yakın ekonomik işbirliği her alanda olduğu gibi ticari ilişkilerde de kendini göstermektedir. Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra Türkiye ile imzaladığı ilk anlaşma 01.11.1993 tarihli "Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması"dır. Bu anlaşmaya göre tarafların birbirlerini "En Çok Kayrılan Ülke Statüsünde tanımaları kararlaştırılmıştır. Daha sonra imzalanan çok sayıda anlaşma, ikili ticari ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi için büyük bir temel oluşturmuştur (Qaralı, 2016).

Azerbaycan'ın Türkiye ile olan ticari ve ekonomik ilişkileri bölgedeki diğer ülkelere göre çok yüksek düzeyde olmasına rağmen mevcut durum ortak bağlara sahip, ortak bir kültürel mirası paylaşan ve dilleri aynı olan iki ülkenin potansiyelini yansıtmaktan uzaktır. Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ticari ilişkilerin gündemindeki en önemli konu Ham Petrol Boru Hattı olan Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Hattı'dır. Azerbaycan'a yatırım yapan en büyük yatırımcılardan birisi Türkiye'dir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki yıllarda Azerbaycan'da binden fazla Türk sermayeli şirket kurulmuştur (Oğan, 2001, 75-76).

2.1.1. Azerbaycan-Türkiye Arasındaki Anlaşmalar ve Ticaret Politikaları

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki dostane ilişkiler, iki ülkenin girişimleriyle ticari boyuta da taşınmıştır. Birbirinin siyasi destekçisi olan iki ülke, ticaret alanında da yaptıkları işbirlikleri ile birbirlerine destek olmuştur. Bu anlamda Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra çeşitli anlaşmalar ve protokoller imzalanmıştır (Ülkü, 2000: 41). İmzalanan antlaşmalar ve protokollerden bazıları şunlardır:

- Ticari ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması (2 Ocak 1992)
- Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Antlaşması (4 Nisan 1994)
- Çifte Vergilendirmeyi Önleme Antlaşması (9 Nisan 1994)
- Uzun Vadeli Ekonomik ve Ticari İşbirliği Antlaşması (18 Şubat 2008)
- Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (24 Ocak 1992)
- Gümrük Alanında İşbirliği ve Karşılıklı Yardımlaşma Antlaşması (14 Ekim 2004)
- Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Antlaşması (16 Ağustos 2010)
- Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Kuruluşuna Dair Ortak Açıklama (13 Kasım 2013)
- Tercihli Ticaret Anlaşması (25 Şubat 2020)

3 Kasım 1991'de Azerbaycan bağımsızlığını ilan ettiğinde Azerbaycan ile Türkiye arasında ilk anlaşma ve İş Konseyi'nin kurulmasına ilişkin protokol imzalanmıştır. Bu protokole göre 1991 yılından bu yana iki ülke cumhurbaşkanları ve başbakanlarının katılımıyla 13 toplantı yapılmıştır (Babayeva, 2013:67).

Petrol dışı ihracatın büyümesi adına elverişli koşullar yaratmak için Azerbaycan'ın ana ticaret ortaklarından birisi olan Türkiye Cumhuriyeti ile tercihli ticaret anlaşması (TTA) imzalanmıştır.⁴ 25 Şubat 2020 tarihinde Bakü'de imzalanan (Azerbaycan Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında TTA) anlaşma Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından 31 Mayıs 2020 tarihinde onaylanmıştır.

Bu anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ticaret ilişkileri ileri aşamaya geçmiştir. Yine de her iki ülke açısından geliştirilmesi gereken birçok ortak hedef bulunmaktadır. Bu hedeflerden birisi de serbest ticaret anlaşmasıdır. Bu iki kardeş ülke arasındaki tercihli ticaret anlaşmasında ürün listesinin ilişkilere yakışmayacak kadar sınırlı sayıda olduğu ve bu iki ülkeye daha ileri bir serbest ticaret anlaşmasının gerekli olduğu göz önünde bulunmaktadır. (Anadolu

⁴ TTA: İktisadi birleşme türü olan TTA, gerçek bir birleşme değil, ticari işbirliği uygulamasıdır.

Ticaret anlaşması yapan ülkeler, tek taraflı veya karşılıklı olarak birbirlerinden ithal ettikleri ve anlaşmada belirlemiş oldukları mallara düşük veya sıfır gümrük tarifeleri uyguluyorlar (Seyidoğlu, 2017).

Ajansı, 2021, Ticaret Bakanı Pekcan: Türkiye ile Azerbaycan'a Serbest Ticaret Anlaşması yakışır (aa.com.tr)).

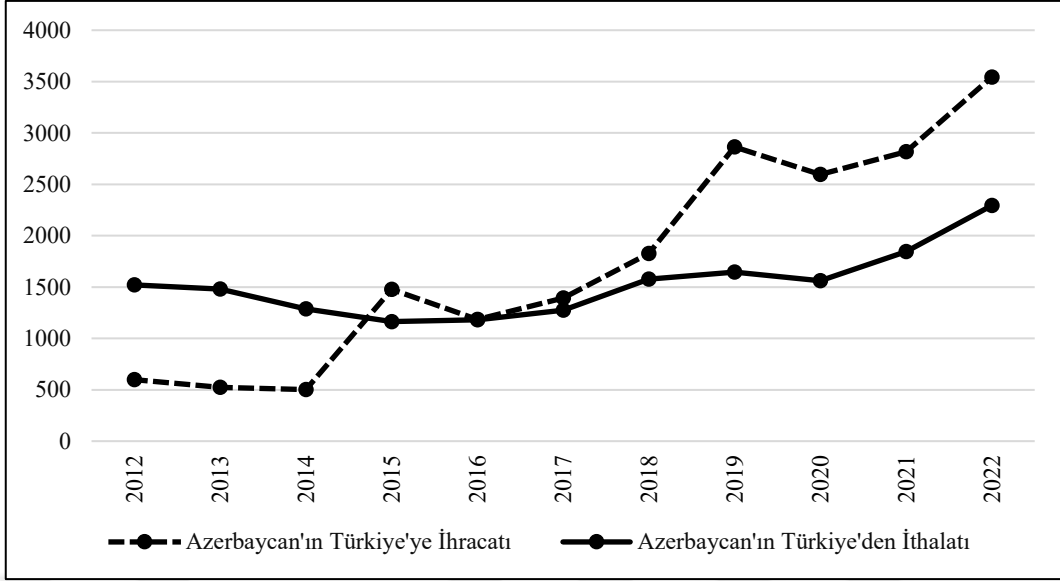
2.2. Azerbaycan-Türkiye Dış Ticari İlişkiler

Azerbaycan'ın Türkiye ile yirmi yıldan fazla süredir ticari ilişkileri vardır. Bu bölümde Azerbaycan ile Türkiye arasındaki dış ticaretin sektörel analizi incelenecektir. Tablo 10'da Azerbaycan'ın Türkiye ile 2012-2022 yılları arasındaki ticari ilişkileri gösterilmiştir. Tabloya göre ilişkilerin her geçen yıl geliştiği görülmektedir. Azerbaycan'ın Türkiye ile 2012 yılındaki ticaret hacmi 2.121 milyon dolar iken, 2017 yılında bu rakam 2.667 milyon dolar, 2022 yılında 5.838 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır.

Tablo 10. Azerbaycan'ın Türkiye ile 2012-2022 Yıllarında Gerçekleşen Dış Ticareti (Milyon Dolar)

Yıllar	Azerbaycan		Azerbaycan-Türkiye			
	Toplam İhracatı	Toplam İthalatı	Türkiye'ye İhracatı	Toplam İhracat İçerisindeki Payı (%)	Türkiye'den İthalatı	Toplam İthalat İçerisindeki Payı (%)
2012	23908	9653	600	2,51	1521	15,76
2013	23975	10712	525	2,19	1481	13,83
2014	21828	9188	502	2,30	1287	14,01
2015	12729	9216	1477	11,60	1164	12,63
2016	13458	8489	1185	8,81	1181	13,91
2017	15320	8783	1393	9,09	1274	14,51
2018	19489	11466	1826	9,37	1577	13,75
2019	19635	13667	2863	14,58	1646	12,04
2020	13732	10732	2597	18,91	1562	14,55
2021	22206	11706	2818	12,69	1844	15,75
2022	41672	14539	3544	8,50	2294	15,78

Kaynak: ADİK, https://www.stat.gov.az/source/trade/az/f_trade/xt002_3.xls (İthalat), https://www.stat.gov.az/source/trade/az/f_trade/xt002_5.xls (İhracat)

Şekil 2. Azerbaycan'ın Türkiye ile 2012-2022 Yıllarında Gerçekleşen Dış Ticareti (Milyon Dolar)

Kaynak: Tablo 10'a göre hazırlanmıştır.

Şekil 2'de de Tablo 10'daki verilerden yararlanılarak Azerbaycan'ın Türkiye ile 2012-2022 yıllarında gerçekleşen dış ticaret değerleri gösterilmiştir. Şekilden de görüldüğü gibi Azerbaycan'ın Türkiye'ye olan ihracatı 2015 yılına kadar Türkiye'den yaptığı ithalatın altında kalmış, 2015 yılından itibaren ise yükselmeye başlamıştır. Sonuç olarak Azerbaycan'ın Türkiye'ye yaptığı ihracat, ithalata oranla daha yüksek olmaktadır.

2.2.1. Sektörlere göre Azerbaycan'ın Türkiye'ye İhracatı

Azerbaycan ve Türkiye'nin ticari ilişkilerinde, Azerbaycan'ın Türkiye'den ithalatının yanı sıra Türkiye'ye ihracatında da yüksek bir gelişme görülmektedir. Tablo 11'den de görüldüğü üzere Azerbaycan'ın ihracatında ilk yeri İtalya tutmaktadır. Türkiye ise Azerbaycan'ın ihracatında ikinci sıradadır. Bunun nedeni Türkiye'ye yapılan ihracatta doğalgaz ve petrol gibi mineral yakıtların önemli bir paya sahip olmasıdır.

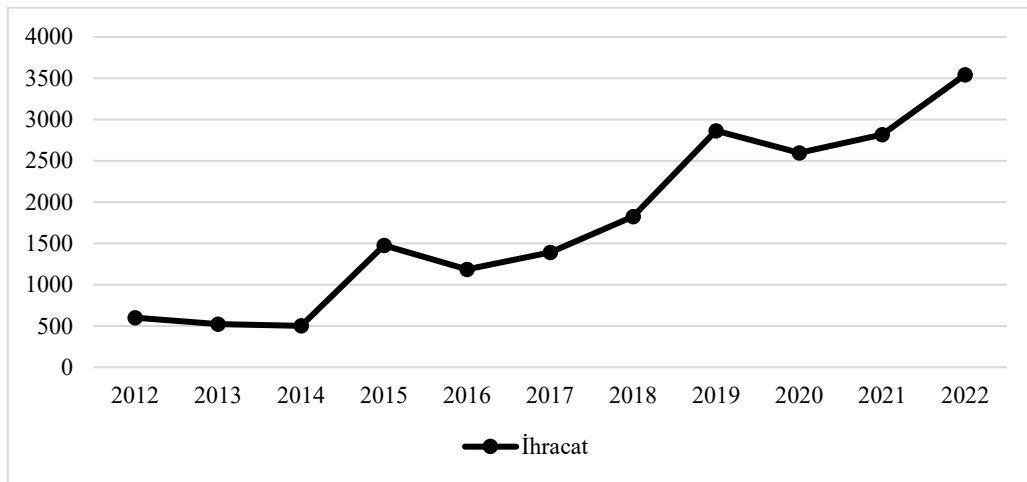
Tablo 11. Azerbaycan İhracatında Başlıca Ülkeler (Milyon Dolar)

Ülkeler	2021
İtalya	9243
Türkiye	2818
Rusya	920
İsrail	898
Hırvatistan	751
Gürcistan	661
Almanya	650
Hindistan	594
Portekiz	587
Tunus	577
İspanya	564

Kaynak: ADİK, https://www.stat.gov.az/source/trade/az/f_trade/xt002_5.xls

Son yıllarda Azerbaycan'da petrol üretiminin artması ve Türkiye'nin bu ürünleri, Azerbaycan'dan diğer ülkelere göre daha ucuza alabilmesi bu sektörde ticaretin artmasına neden olmuştur (Latifli, 2016: 35).

Şekil 3'te Azerbaycan'ın Türkiye'ye olan 2012-2022 yılları arasındaki ihracat verileri gösterilmektedir. Şekile göre 2012'den 2014'e kadar genel olarak sabit bir ihracat seviyesi söz konusudur. Fakat 2014'den 2022'ye kadar bazı yıllar istisna olmakla birlikte ihracat değerleri sürekli yükselmiştir. 2010 yılında Azerbaycan'ın Türkiye'ye 171 milyon dolar olan ihracatı, 2022 yılında 3.544 milyon dolara ulaşmıştır.

Şekil 3. 2012-2022 Yıllarında Azerbaycan'ın Türkiye'ye İhracatı (Milyon Dolar)

Kaynak: Tablo 10'a göre çizilmiştir.

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ticari ilişkiler birçok farklı sektöre dayanmaktadır. Bu sektörlerin en önemlisi enerji sektörüdür. Azerbaycan, petrol, doğal gaz ve enerji ihracatında önemli yer tuttuğu için Türkiye'ye yapılan ihracatta bu alanlar ön plana çıkmaktadır (Latifli, 2016: 38). ADİK'e göre Tablo 12'de gösterildiği gibi 2021 yılında Azerbaycan'ın Türkiye'ye ihracatındaki önemli yer tutan diğer sektörler: tarımsal ürünler, mineral ürünler, kimyasal ürünler, sanayi ürünler, tekstil malzemeleri ve ürünleridir.

Tablo 12. 2020-2021'de Türkiye'ye İhrac Edilen Ana Ürünler (Bin Dolar)

Yıllar	2020		2021		2021'de Türkiye'nin Tuttuğu Yer
	İhracat	Yüzdesi	İhracat	Yüzdesi	
Ürünler					
Tarım, gıda ürünleri ve içecekler	1249	0,05	1689	0,06	
Bitkisel yağlar	1249	0,05	1573	0,06	4
Tütün	***	0	116	0	5
Petrol, kimyasal ürünler, enerji ve ilaçlar	2334028	89,8	2317775	82,2	
Ham petrol	225150	8,67	331599	11,8	11
Jet motorları için kerosen yakıtı	2285	0,09	4522	0,16	4
Diğer amaçlar için gaz yağları	87725	3,38	100390	3,56	2
Yağlama yağları	4510	0,17	12046	0,43	1
Doğalgaz	1898389	73,1	1684196	59,8	1
Elektrik enerjisi	6374	0,25	24935	0,88	2
Asiklik alkoller	22738	0,88	43387	1,54	1
Etilen polimerleri, I form	25914	1	35518	1,26	2
Demirli metallere yarı mamul ürünler	5493	0,21	29820	1,06	1
İşlenmemiş kurşun	9098	0,35	11462	0,41	1
İşlenmemiş alüminyum	46352	1,78	39752	1,41	1
Yalıtılmış teller ve kablo	***	0	148	0,01	4
Tekstil malzemeleri	134794	5,19	247242	8,77	
Ham koyun derileri	983	0,04	1141	0,04	1
Pamuk lifi	121811	4,69	193807	6,88	1
Pamuk ipliği	12000	0,46	52294	1,86	1
Diğer	127676	4,91	251430	8,92	
Toplam	2597747	100	2818136	100	

Not: (***) Önemli derecede ihracat yapılmamıştır)

Kaynak: ADİK, https://www.stat.gov.az/source/trade/az/f_trade/xt011_2-015_2.xls

2.2.1.1. Tarımsal Ürünler İhracatı

Azerbaycan ve Türkiye, tarım alanında işbirliğini geliştirmek amacıyla 9 Şubat 1994 tarihinde "Tarım alanında Bilimsel, Teknik ve Ekonomik İşbirliği Protokolünü" imzaladılar. İki ülke arasında kurulan "Tarım İcra Komitesi", ikinci toplantısını 2001 yılında Azerbaycan'da yapmış ve Türkiye ile Azerbaycan arasında bu yönde bir protokol imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Tarım Bakanlığı ile Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatının (FAO) işbirliği çerçevesinde Azerbaycan'ın gıda ve tarım güvenliğine yönelik proje hazırlanmıştır (Aras vb, 2004). Bu projenin amacı,

Azerbaycan'da tarımın gelişmesini teşvik etmek ve Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ilişkileri BM'ye göre daha kaliteli bir seviyeye getirmektir (Gürler, 2015: 143).

Azerbaycan 2021 yılında birçok ülkeye tarımda patates, meyve, çay ve başka diğer ürünler ihrac etse de, Türkiye'ye bu alanda düşük düzeyde ihracat yapmıştır. Azerbaycan'ın Türkiye'ye ihracatında tarımsal alanda, nispeten bitkisel yağlar ve tütün ön plana çıkmaktadır. Azerbaycan'ın bitkisel yağlar ihracatında Türkiye dördüncü sırada iken, tütün ihracatında beşinci sırada bulunmaktadır. Yaklaşık 16 milyon dolar olan bitkisel yağlar ihracatında, Türkiye'ye yapılan ihracat 1.573 bin dolardır. Bu rakam bir önceki yıla göre %25,8 oranında artış göstermiştir. Tütün ürünlerinin toplam ihracatı ise yaklaşık 14 milyon dolar iken, Türkiye'ye olan ihracat 116 bin dolardır. Bir önceki yıl olan 2020 yılında ise Türkiye'ye hiç tütün ihracatı yapılmamıştır. Sonuç olarak tarımsal alanda Türkiye'nin Azerbaycan'ın ihracatında çok fazla payı bulunmamaktadır.

2.2.1.2. Mineral Ürünler İhracatı

Azerbaycan petrol, doğalgaz ve enerji kaynağı zengini bir ülkedir. Bu kaynaklar ülkenin dış ticarettten önemli bir pay kazanmasına katkıda bulunmaktadır. Azerbaycan birçok ülkeye ham petrol ihrac etmektedir. 2021 yılında bu ülkelerin başında İtalya yer almaktadır. Türkiye ise on birinci sırada yerini almaktadır. Azerbaycan'ın yaklaşık 13 milyar dolarlık ham petrol ihracatında, Türkiye'in payı yaklaşık 332 milyon dolardır, bu da bir önceki yıldan %47,2 fazladır.

Tablo 13. Azerbaycan'ın Ham Petrol İhracatında Önemli Ülkeler (Milyon Dolar)

Ülke	2019	2020	2021
İtalya	5536	4121	6064
İsrail	1328	434	887
Hırvatistan	436	470	751
İspanya	701	327	552
Hindistan	952	452	584
Almanya	905	***	628
Portekiz	353	239	587
Tunus	***	312	506
Ukrayna	***	296	373
Birleşik Krallık	435	***	368
Türkiye	417	225	331

*** Önemli derecede ihracat yapılmamıştır.

Kaynak: ADİK, https://www.stat.gov.az/source/trade/az/f_trade/xt011_2-015_2.xls

Azerbaycan'ın 5.534 milyon dolarlık doğalgaz ihracatında ise ilk sırayı 1.684 milyon dolar ile Türkiye almaktadır. Bu ihracat da 2020 yılına göre %11,2 oranında azalma göstermiştir. Azerbaycan'ın elektrik enerjisi ihracatında ikinci sırayı yaklaşık 25 milyon dolar ile Türkiye almaktadır. Bu ihracat da bir önceki yıllarla karşılaştırıldığında görülüyorki %291,2 oranında artış göstermiştir. Diğer amaçlar için gaz yağları, jet motorları için kerosen yakıtlar ve yağlama yağları ihracatında Türkiye'nin toplam payı yaklaşık 117 milyon dolardır. Bu toplam ihracat da bir önceki yıla göre %1,7 oranında artış göstermiştir.

2.2.1.3. Kimyasal Ürünler İhracatı

Azerbaycan, asiklik alkoller ve türevleri, birincil formda etilen polimerleri ihracatında Türkiye'ye yaklaşık 79 milyon dolar ihracat yapmıştır. 2020 yılına göre bu ihracat, %62,2 artmıştır.

2.2.1.4. Sanayi Ürünleri İhracatı

Azerbaycan ve Türkiye arasındaki sanayi ticareti alanındaki ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla 2 Kasım 1992'de Ankara'da imzalanan "Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Kurumlarını Geliştirme Yönünde Teknik İşbirliği Protokolü", 1994 9 Şubat'ta Ankara'da imzalanan "Gelirlerden Çifte Vergi Kesintisinin Önlenmesi Protokolü" ve aynı günde imzalanan "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Protokolü", sanayi alanında karşılıklı işbirliğini artırmaya yönelik faaliyetlerdir (Akman, 2005: 26).

Demirli metallere yarı mamul ürünleri ihracatında Azerbaycan yaklaşık 30 milyon dolarlık ihracatını sadece Türkiye'ye yapmıştır, bu ihracat 2020 yılına göre %442,7 oranında artış göstermiştir. İşlenmemiş kurşun ve alüminyum, yalıtılmış teller ve kablo ürünlerinde ise Azerbaycan'dan Türkiye'ye yapılmış ihracat 51 milyon dolar tutarındadır. Bu ihracat da bir önceki yıla göre %7,4 oranında azalma göstermiştir.

2.2.1.5. Tekstil Malzemeleri ve Ürünleri İhracatı

Tekstil malzemeleri ve ürünlerinde ise Azerbaycan yaklaşık 267 milyon dolarlık ihracat yapmıştır. Bu ihracatın 247 milyon doları Türkiye'ye yapılmıştır. Görülüyorki, Azerbaycan'ın tekstil malzemeleri ve ürünleri ihracatında Türkiye,

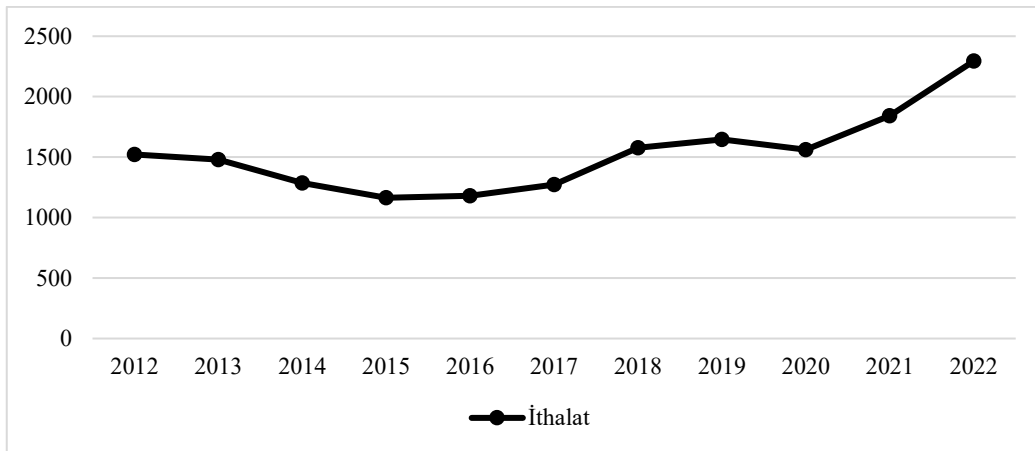
önemli bir paya sahiptir. Ham koyun derileri, pamuk lifi ve pamuk ipliği ticaretinde yapılan bu 247 milyon dolarlık ihracat, 2020 yılına göre %83,4 oranında artış göstermiştir.

2.2.2. Sektörlere göre Azerbaycan'ın Türkiye'den İthalatı

Azerbaycan'nın Türkiye'den ithalatı; ithal ürünlerinin Azerbaycan'da tanınmaya başlaması, Azerbaycan'ın en önemli ticaret ortaklarından biri olan İran'ın ihracat ürünlerinin Türkiye'nin ihracat ürünlerine göre daha kalitesiz olması, Azerbaycan ile Rusya Federasyonu arasındaki Kuzey Kafkasya demiryolunun kapalı olması, Türk firmaların 1993 yılından itibaren Azerbaycan pazarında şubeler açarak bu malları Türkiye'den ithal edip iç piyasaya pazarlaması gibi nedenler sayesinde büyüme trendi göstermektedir (Azerbaycan Ülke Bülteni, 2011; 19).

Azerbaycan'ın piyasa ekonomisine geçiş döneminde, Türk şirketlerinden enerji sektörüne yatırımlar yapılmıştır. Azerbaycan enerji açısından zengin bir ülke olduğu için bu sektöre yatırım yapan yabancı şirketler de yüksek kar elde etmiştir (Kardaş, 2015: 27).

Şekil 4'de Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ticari ilişkilerde 2012'den 2017'ye kadar azalma süreci geçiren ithalat değerlerinin sonraki yıllarda artma eğiliminde olduğu görülmektedir. 2012 yılında 1.521 milyon dolar düzeyinde olan mal ithalatı, 10 yıl sonra 2.294 milyona yükselmiştir. Genel olarak 2012-2022 yılları arasında Azerbaycan'ın Türkiye'den ithalatında düzenli bir artış söz konusudur. Şekil 3 ve Şekil 4, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştiğinin ve ülkeler arasındaki ticaret hacminin yıllar içinde arttığının açık bir kanıtıdır.

Şekil 4. 2012-2022 Yıllarında Azerbaycan'ın Türkiye'den İthalatı (Milyon Dolar)

Kaynak: Tablo 10'a göre hazırlanmıştır.

Azerbaycan yeni kurulmuş bir devlet olması nedeniyle ithalata bağımlı bir ülkedir. Tablo 14'den de görüleceği üzere Rusya, gümrüksüz mal ihraç ettiği için Azerbaycan'ın ithalatında önemli bir avantaj elde etmiş ve ilk sırada yerini almıştır. İkinci sırada yer alan Türkiye, Azerbaycan'ın ithalatında önemli bir yer tutmaktadır. Azerbaycan'ın ithalatında ABD ise petrol yatırımlarından dolayı öne çıkmaktadır. Ancak Türkiye ürün çeşitliliği nedeniyle önemini korumaktadır (TİM, 2014: 16).

Tablo 14. Azerbaycan İthalatında Başlıca Ülkeler (Milyon Dolar)

Ülkeler	2021
Rusya	2074
Türkiye	1843
Çin	1639
Almanya	634
Ukrayna	471
ABD	442
İtalya	419
İran	397
Birleşik Krallık	271
Japonya	259

Kaynak: ADİK, https://www.stat.gov.az/source/trade/az/f_trade/xt002_3.xls

Tablo 15'de Azerbaycan'ın 2021 yılında Türkiye'den ithal ettiği ana ürünler gösterilmiştir. Bu tablodan anlaşılacağı üzere Türkiye'den ithal edilen ürünler arasında ürün çeşitliliğine göre ilk sıranın tarım, gıda ürünleri ve içecekler için olduğu görülmektedir. Ancak en büyük pay ve değer bakımından incelenirse en çok pay kimyasal ürünler ve ilaçlar grubuna aittir. Azerbaycan Türkiye'den şehir içinde kullanılmak üzere otobüsler, bunun yanı sıra tekstil, mobilya, beyaz eşya seti ve çok sayıda başka ürünler ithal etmektedir.

Tablo 15. 2020-2021’de Türkiye’den Ana Ürünlerin İthalatı (Bin Dolar)

Yıllar Ürünler	2020		2021		2021’de Türkiye’nin Tuttuğu Yer
	İthalat	Yüzdesi	İthalat	Yüzdesi	
Tarım, gıda ürünleri ve içecekler	96339	6,17	115435	6,26	
Canlı büyükbaş hayvanlar	4153	0,27	799	0,04	8
Canlı kümes hayvanları	2749	0,18	3515	0,19	1
Kuş ürünleri ve yumurtaları	6270	0,4	6200	0,34	2
Taze ve dondurulmuş balık	916	0,06	1296	0,07	8
Süt ve kaymak	1637	0,1	2283	0,12	3
Tereyağı, diğer süt yağları ve hamurları	***	0	1346	0,07	9
Peynir ve süzme peynir	2521	0,16	3982	0,22	4
Patates	859	0,05	2458	0,13	4
Meyve ve sebze	20573	1,32	25232	1,37	2
Çay	273	0,02	691	0,04	6
Pirinç	113	0,01	47	0	7
Buğday unu	9	0	13	0	2
Sebze yağları	5327	0,34	5982	0,32	6
Margarin, diğer yenilebilir karışımlar	376	0,02	774	0,04	4
Et salamı	606	0,04	815	0,04	4
Şeker ve şekerli mamulleri	5547	0,36	7575	0,41	4
Çikolata ve mamulleri	7967	0,51	11364	0,62	3
Makarnalar	8419	0,54	7391	0,4	1
Ekmek ve unlu ürünleri	22124	1,42	27394	1,49	2
Mineralli, karbonatlı sular	3178	0,2	4666	0,25	3
Bira	999	0,06	865	0,05	2
Tütün	1723	0,11	747	0,04	5
İnşaat malzemeleri	1018	0,07	872	0,05	
Doğal kum	446	0,03	276	0,01	2
Seramik yapı tuğlaları	23	0	12	0	2
Alçı	8	0	26	0	3
Çimento, klinker	415	0,03	500	0,03	3
Taş, kömür	126	0,01	58	0	2
Kimyasal ürünler ve ilaçlar	166581	10,7	188681	10,2	
Kuvars	28	0	46	0	3
Doğal baryum sülfat	6886	0,44	2312	0,13	1
İlaçlar	59486	3,81	77875	4,22	3
Mineral gübreler	3128	0,2	3535	0,19	3
Yağlama yağları	15388	0,98	20070	1,09	2
Sabun	13645	0,87	14296	0,78	1
Sentetik deterjanlar	42460	2,72	40554	2,2	1
Etilen polimerleri, I form	1823	0,12	1012	0,05	5
Propilen polimerleri, I form	1419	0,09	2026	0,11	4
Vinil klorür polimerleri, I form	1347	0,09	1278	0,07	4
Plastik kütle borular, hortumlar ve bunların bağlantı parçaları	10476	0,67	10747	0,58	1
Lastik	10495	0,67	14930	0,81	2

Tablo 15 (Devam). 2020-2021’de Türkiye’den Ana Ürünlerin İthalatı (Bin Dolar)

Tezgah, ekipman ve cihazlar	132678	8,49	157069	8,52	
Orman malzemeleri	***	0	946	0,05	3
Boru bağlantı parçaları	3144	0,2	1907	0,1	3
Ahşap talaş kiremit	8761	0,56	15944	0,86	2
Ahşap elyaf levhalar	8875	0,57	15626	0,85	3
Kağıt ve kartondan sıhhi-hijyenik ürünler	3288	0,21	4091	0,22	2
Ayakkabı	21228	1,36	30839	1,67	3
Çelik rulolar	7267	0,47	8055	0,44	3
Gaz, sıvı ve elektrik sayaçları	3085	0,2	2280	0,12	2
Mutfak ve ev eşyaları	11369	0,73	13327	0,72	5
Metal konstrüksiyonlar	50387	3,22	48637	2,64	1
Hesaplama makineleri	369	0,02	2555	0,14	3
Elektrik motorları, aküleri ve transformatörleri	13819	0,88	11633	0,63	2
Telefon ve televizyon cihazları	1086	0,07	1229	0,07	5
Taşıma araçları	42120	2,7	64629	3,51	
Buldozerler, ekskavatörler, diğer yol yapım makineleri	2991	0,19	10945	0,59	1
Traktörler	4837	0,31	7006	0,38	6
Otobüsler	27343	1,75	38905	2,11	1
Kamyonlar	3346	0,21	6477	0,35	4
Özel kuvvet araçları	3603	0,23	1296	0,07	4
Mobilya ve diğer eşyalar	29745	1,9	40808	2,21	
Oturma mobilyaları	10396	0,67	13452	0,73	1
Ağaçtan ofis, mutfak, yatak odası mobilyaları	19349	1,24	27356	1,48	1
Diğer	1094038	70	1276170	69,2	
Toplam	1562519	100	1843664	100	

Not: (***) Önemli derecede ihracat yapılmamıştır)

Kaynak: ADİK https://www.stat.gov.az/source/trade/az/f_trade/xt011_1-015_1.xls

2.2.2.1. Tarım, Gıda ve İçecek Ürünleri İthalatı

2021 yılında Azerbaycan’ın Türkiye’den ithal ettiği tarım, gıda ve içki ürünleri grubundan (115.435 bin dolar) en çok ithalatta bulunduğu ürün, 27.394 bin dolar (%1,49) ile ekmek ve unlu ürünler sektörüdür. Bu sektörden yapılan ithalat 2020 yılına göre %23,8 oranında artış göstermiştir. Bu grupta ekmek ve unlu ürünler sektöründen sonra Türkiye’den en fazla ithalat yapılan sektör, 25.232 bin dolar ile meyve ve sebze sektörüdür. Bu sektörün de 2020 yılına göre %22,6 oranında artmış olduğu görülmektedir. Bu iki sektörün ithalatında, Türkiye ikinci sırada yer almaktadır. Ayrıca diğer ithalat yapılan önemli sektör ise çikolata ve mamulleridir. Bu ürünlerin ithalatı ise 11.364 bin dolardır ve Türkiye’nin yeri üçüncü sıradır. Bu ithalatın ise 2020 yılına göre %42,6 oranında arttığı görülmektedir. Azerbaycan’ın

makarna ve şeker mamülleri ithalatında Türkiye'nin yeri sırasıyla birinci ve dördüncü sıradır. Makarna ithalatı 7.391 bin dolar, şeker mamulleri ise 7.575 bin dolar olmuştur. Makarna ithalatı 2020 yılına göre %12 oranında azalmış, şeker mamulleri ithalatı ise 2020 yılına göre %36,6 oranında artmıştır. Tarım ve gıda grubundan ithal edilen ürünler arasında Türkiye'nin birinci yeri aldığı sektör canlı kümes hayvanları ve makarna ürünleridir. Canlı kümes hayvanları ithalatı ise 2020 yılına göre %27,9 oranında artmıştır. Ayrıca Azerbaycan'ın Türkiye'den ithal ettiği içkiler grubundan ise mineralli, karbonatlı sular ve bunun yanı sıra bira ürünleri toplamda 5.531 bin dolar seviyesindedir. Bu da bir önceki yıla göre %32,4 oranında artış göstermiştir.

2.2.2.2. Kimyasal Ürünler ve İlaç Ürünleri İthalatı

Azerbaycan'ın 2021 yılında Türkiye'den ithal ettiği diğer önemli mal grubu ise 188.681 bin dolarlık kimyasal ürünler ve ilaçlar grubudur. Bu grupta en büyük pay ilaç sektöründedir. Türkiye'den 77.875 bin dolar ilaç ithal edilmiş ve ilaçların toplam ithalatında Türkiye üçüncü sırada yer almıştır. Bu ithalat 2020 yılına göre %30,9 oranında artma göstermiştir. İthal edilen ürünler arasında diğer bir önem arz eden ürünler ise sentetik deterjanlar (40.554 bin dolar), yağlama yağları (20.070 bin dolar), lastik (14.930 bin dolar), sabun (14.296 bin dolar), plastik kütle borular ve bunların bağlantı parçalarıdır (10.747 bin dolar). 2020 yılına göre sentetik deterjanlar ithalatı %4,5 oranında azalmış, yağlama yağları ithalatı %30,4 oranında artmış, lastik ithalatı %42,3 oranında artmış, sabun ithalatı %4,7 oranında artmış ve son olarak plastik kütle borular ve bunların bağlantı parçaları ithalatı ise 2020 yılına göre %2,6 oranında artmıştır.

2.2.2.3. Tezgah, Ekipman ve Cihaz Ürünleri İthalatı

2021 yılında tezgah, ekipman ve cihaz grubundan (157.069 bin dolar) en fazla ithal edilen ürün metal konstrüksiyonlardır. Bu ürünlerin ithalatı 48.637 bin dolar olmuştur. Bu ithalat da 2020 yılına göre karşılaştırıldığında %3,5 oranında azaldığı görülmektedir. Diğer ithal edilen ürünlere bakıldığında, 2020 yılına göre ahşap talaş keramit ithalatı %82 oranında artmış, ahşap elyaf levhalar ithalatı %76,1 oranında artmış, ayakkabı ithalatı %45,3 oranında artmış, mutfak, ev eşyaları ithalatı %17,2

oranında artmış, elektrik motorları, aküleri, transformatörleri ithalatının da %16 oranında azalmış olduğu görülmektedir.

2.2.2.4. Taşıma Araçları ve Mobilya Ürünleri İthalatı

Azerbaycan'ın 2021 yılında Türkiye'den ithal ettiği taşıma araçları (64.629 bin dolar) arasında otobüsler (38.905 bin dolar) önemli paya sahip bulunmaktadır. Bu ithalat 2020 yılına göre %42,3 oranında artış göstermiştir. Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de, şehir içi taşımacılıktaki halk otobüslerinde çoğunlukla Türkiye'den ithal edilen araçlar kullanılmaktadır.

Mobilya ürünleri ithalatında (40.808 bin dolar) ise oturma mobilyaları ve ağaçtan ofis, mutfak, yatak odası mobilya ürünleri yer almaktadır. Oturma mobilyalarından 13.452 bin dolar, ağaçtan ofis, mutfak ve yatak odası mobilyalarından 27.356 bin dolarlık mal ithal edilmiştir. Bu ithalatlar 2020 yılına göre karşılaştırıldığında görülüyorki, oturma mobilyaları ithalatı %29,4 oranında, ofis, mutfak ve yatak odası mobilyaları ithalatı ise %41,4 oranında artmıştır. İthal edilen bu her iki üründe Türkiye birinci sıradadır.

2.2.3. BEC'e göre Azerbaycan-Türkiye Dış Ticareti

Azerbaycan'ın 2019-2021 yılları arasındaki Türkiye'ye ihracatı ve Türkiye'den ithalatı mal grupları bazında incelenerek, Tablo 16'da BEC, Tablo 17'de SITC bazında detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 16. Azerbaycan'ın Türkiye ile 2019-2021 Yılındaki Dış Ticaretinin BEC Değerleri (Milyon Dolar)

Yıllar	2019		2020		2021	
Kod	İHR	İTH	İHR	İTH	İHR	İTH
1	4,625	141,246	7,629	142,860	6,466	195,442
2	389,690	567,333	361,518	540,643	645,969	592,227
3	2463	18,654	2224	16,274	2158	27,993
4	3,652	339,944	1,431	342,476	4,192	366,871
5	0,040	128,955	0,018	80,863	0,089	104,088
6	0,329	447,961	2,455	437,721	1,978	552,594
7	31,014	20,665	94,808	17,346	118,688	31,278

İHR: Azerbaycan'ın ihracatı **İTH:** Azerbaycan'ın ithalatı

Kaynak: UN Veritabanı, <https://comtradeplus.un.org/TradeFlow?Frequency=A&Flows=X&CommodityCodes=TOTAL&Partners=0&Reporters=all&period=2022&AggregateBy=none&BreakdownMode=plus>

Tablo 16’da 2019-2021 yıllarında Azerbaycan’ın Türkiye ile ticaretinin BEC değerleri gösterilmiştir. Bu tabloya bakıldığında, BEC’e göre ihracattaki en yüksek değer 3 (yakıtlar ve yağlar) numaralı mal grubuna, ithalattaki en yüksek değer ise 2 (endüstriyel malzemeleri) numaralı mal grubundadır. İhracatta en az pay alan mal gruplarına bakıldığında ise bu grubun 5 (taşıma ekipmanı ve bunların parça ve aksesuarları) numaralı mal grubu olduğu, ithalatta da 3 (yakıtlar ve yağlar) numaralı mal grubu olduğu görülmektedir. BEC’e göre Azerbaycan’ın Türkiye ile ticaretinde en çok pay 3 (yakıtlar ve yağlar) numaralı mal grubuna, en az pay ise 5 (taşıma ekipmanı ve bunların parça ve aksesuarları) numaralı mal grubuna düşmektedir.

2.2.4. SITC’ye göre Azerbaycan-Türkiye Dış Ticareti

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki dış ticaretin BEC değerlerinin yanı sıra SITC değerleri de incelenmiştir. Tablo 17’deki değerlere bakıldığında SITC’e göre Azerbaycan’ın 2019-2021 yılları arasında Türkiye’ye ihracatında en düşük değer 1 (içki ve tütün) numaralı mal grubunda, en yüksek değer ise 3 (mineral yakıtlar, yağlar ve analogi ürünler) numaralı mal grubundadır. Türkiye’den yapılan ithalata bakıldığında ise 9 (SITC’de sınıflandırılmamış eşyalar) numaralı mal grubunun en düşük değerleri, 7 (makineler ve taşıt araçları) numaralı mal grubunun ise en yüksek değerleri aldığı görülmektedir. Azerbaycan’ın Türkiye ile olan ticaret hacminin en düşük değerini yine 9 (SITC’de sınıflandırılmamış eşyalar) numaralı mal grubu almış, en yüksek hacme sahip olan grup ise 3 (mineral yakıtlar, yağlar ve analogi ürünler) numaralı mal grubu olmuştur.

Tablo 17. Azerbaycan’ın Türkiye ile 2019-2021 Yılındaki Dış Ticaretinin SITC Değerleri (Milyon Dolar)

Yıllar Kod	2019		2020		2021	
	İHR	İTH	İHR	İTH	İHR	İTH
0	7,368	130,422	5,674	134,759	5,287	181,747
1	0,036	7,367	0,028	6,150	0,205	6,890
2	112,722	30,859	129,933	34,262	206,125	28,877
3	2506	18,135	2258	15,719	2235	27,037
4	0,149	4,471	1,284	5,602	1,782	6,180
5	98,961	254,480	74,056	304,061	116,185	339,767
6	133,681	408,007	126,784	385,021	247,615	446,565
7	1,963	474,297	1,048	404,568	4,264	461,909
8	0,818	316,262	0,29	270,295	0,515	340,273
9	0,302	2,373	0,179	1,765	0,47	4,415

İHR: Azerbaycan’ın ihracatı **İTH:** Azerbaycan’ın ithalatı

Kaynak: UN Veritabanı, 2022 <https://comtradeplus.un.org/>

2.3. Azerbaycan-Türkiye Dış Ticaretinde Zengezur Koridoru'nun Önemi

2020 yılında 2. Karabağ savaşının Azerbaycan'ın mutlak üstünlüğü ile sonuçlanmasıyla bölgede güç dengelerinin yeniden şekillenmesinin yolu açılmış oldu. Savaştan sonra imzalanan anlaşmada Ermenistan'ın yaklaşık 30 yıldır elinde tuttuğu topraklardan çekileceği varsayılmış ve burada oluşacak güven ortamı sayesinde yeni ulaşım koridorlarının hayata geçirileceği ifade edilmişti. Azerbaycan ile Nahçıvan arasında açılacak yeni ulaşım bağlantısı bu anlaşmanın en önemli maddelerinden biriydi. Orta Asya'dan Azerbaycan'a ulaşan ulaşım koridorları bu noktada kesiliyordu. Azerbaycan'ın önce Nahçıvan'la daha sonra da Türkiye ile bağlantısı engelleniyordu. Ulaşım koridorunun yeniden kurulması ise uzun ve meşakkatli bir süreçtir. Ancak bu gerçekleşirse Hazar Denizi ve Türkiye üzerinden Orta Asya ile Avrupa arasından geçecek olan kesintisiz bir güzergah yapılmış olacaktır. Bu durumda Türkiye'nin sadece Azerbaycan ile değil tüm Ortadoğu ile ticaret hacminde artış söz konusudur. Zengezur koridorunun hayata geçmesiyle Türk dünyasının ticari, lojistik ve siyasi ilişkileri güçlenecektir. Zengezur, Türk dünyasının parlayan yıldızı olma potansiyeline sahip bir bölgedir (Anadolu Ajansı, Ayşegül Ketenci, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-zengezur-koridorunun-onemi/2767969>).

Zengezur koridoru yerel, bölgesel ve küresel bir öneme sahiptir. Öncelikle Zengezur Koridoru'nun Güney Kafkasya'da yüzyıllardır insani ve ticari faaliyetlerin keşiştiği noktada var olan tıkanıklığı ortadan kaldırması beklenmektedir. Özellikle koronavirüs salgını sürecinde olumsuz etkilenen bölge ekonomileri, Zengezur koridoru üzerinden yeni bir ivme kazanma fırsatı yakalamıştır. Bu bağlamda Güney Kafkasya ülkeleri ile Türkiye, Rusya ve İran arasında bölgesel işbirliği için yeni bir zemin oluşturulabilir. Zengezur Koridoru, Kuzey-Güney aksının ve Orta Koridorun küresel ticaret açısından kesintisiz ve daha karlı çalışmasına katkı sağlama potansiyeline sahiptir. Tüm bunların yanı sıra Zengezur koridoru, Türkiye için başta Azerbaycan olmak üzere Orta Asya ülkelerine alternatif bir ulaşım imkanı olabilir. Dört ülkenin kavşağını oluşturacak Zengezur koridorunun faaliyete geçmesi, orta ve uzun vadede başta ticaret, turizm, ulaşım, eğitim, sağlık ve inşaat sektörleri olmak üzere birçok alanda sosyo-ekonomik bütünleşmeyi ve sosyo-kültürel birliği harekete geçirebilir. Ekonomik çıkarlara dayalı işbirliğini sürdürülebilir barış ve istikrara

dönüştürebilir. Mevcut konjonktürde tüm tarafların ihtiyacı olan da tam olarak budur (Üste ve Aydın, 2022: 272).

Şekil 5. Zengezur Koridoru

Kaynak: <https://www.setav.org/lacin-koridoru-acildi-sira-zengezurda/>

Zengezur'un açılması bölge ülkelerinin tümünün birbiriyle ve diğer coğrafyalarla bağlantısını kolaylaştırarak, ticaret ve lojistik ilişkilerin güçlenmesi ile refahın artmasına paralel olarak gerilimlerin yerini yeni iş ilişkilerine bırakmasını sağlayacaktır. Bu olumlu yönlerin yanında İran söz konusu koridorun gerçekleşmesini istememektedir. Kendisini bölgesel bir güç olarak gören İran, Azerbaycan'ın İran'da yaşayan Azeriler için bir çekim merkezi haline gelmesinden korkmakta ve Zengezur'un açılmasıyla Ermenistan ile bağlantısı kesileceği için Karadeniz ile bağlantısının da engellenmesini beklemektedir. Bu durum İran aleyhine sınır değişikliği ve jeostratejik gerileme olarak değerlendirilmektedir. İran için bu durum, Karadeniz'e, Rusya'ya ulaşamamak ve Kafkasya'daki etkisinin azalması anlamına gelmektedir. İran'ın tüm bu fikir ve tartışmalarının dışında, Zengezur'la ilgili kaygısının temel nedeni, Azerbaycan ve Türkiye'nin bölgede daha aktif hale gelmesinden duyulan korkudur. 2. Karabağ Savaşı'nda Türkiye ile Azerbaycan arasında yaşanan dayanışma ve askeri işbirliği sayesinde iki aktör bölgede yükselen güçler olarak öne çıkmaktadır. Bu konjonktürde İran, bölgedeki güç dengelerinin

kendi aleyhine değişmesini istememektedir (Anadolu Ajansı, Ayşegül Ketenci,
<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-zengezur-koridorunun-onemi/2767969>).

3. AZERBAJYCAN TÜRKiYE ARASINDAKİ DIŞ TİCARETİN AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER YÖNTEMİYLE ANALİZİ

Bu bölümde “Azerbaycan ve Türkiye Arasındaki Dış Ticaretin Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yöntemiyle Analizi” konu başlığı altında öncelikle yöntem ve veri seti, daha sonra da SITC basamak 1 ve 2’ye göre AKÜ endeksi hesaplaması sonucunda elde edilen bulgular hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Yöntem

Araştırma yöntemi olarak Balassa'nın geliştirdiği Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (AKÜ) endeks değerleri hesaplanarak ürün gruplarının Azerbaycan ve Türkiye dış ticaretindeki avantajlı ve dezavantajlı konumları araştırılmıştır (Cihan, 2022: 49). Ülkeler arası ticaret sonrasında elde edilen veriler analiz edilerek ülkelerin bu ticaretteki göreceli konumları, bir başka ifadeyle rekabet edip edemeyecekleri hakkında bilgi edinmek ve geleceğe yönelik yargılarda bulunmak mümkündür. Bu analizlerden biri de AKÜ (Revealed Comparative Advantage: RCA) olarak da bilinen Balassa endeksidir (Sandalcılar ve Cihan, 2018: 366).

Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük teorisi ilk olarak Liesner (1958) tarafından ele alınmışsa da Balassa'nın (1965) çalışmasıyla literatürde önemli bir yer tutmaya başlamıştır (Seymen, 2009). Balassa'nın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük katsayısı (Balassa Endeksi) ticaret yapıldıktan sonra elde edilen verilere dayanarak ölçülmektedir. Ülkenin belirli ürünlerde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olup olmadığını ortaya koyan Balassa Endeksi, herhangi bir ürünün ülkenin toplam ihracatı içindeki payının, o ürünün dünya toplam ihracatı içindeki payına oranını ifade eder. Beyan edilen karşılaştırmalı üstünlük katsayısı (AKÜ) değeri, Birleşmiş Milletler İstatistik Ofisi (UN Statistics Office) ve Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırması (SITC) verilerinden hesaplanabilir (X: ihracat, t: dönem, k: ürün, j: ülke, w: dünya) (Erkan vd. 2015: 71). Balassa, ‘j’ ülkesinin ‘t’ döneminde ‘k’ ürünleri ihracatında bulunan karşılaştırmalı üstünlük katsayısını (AKÜ) aşağıdaki gibi formüle etmiştir (Balassa, 1965: 99-123).

$$AKÜ_{jk} = \frac{X_{kt}^j / X_{kt}^w}{X_t^j / X_t^w} \quad (1)$$

AKÜ endeksinin pay kısmı, ürünün ülke toplam ihracatı içindeki payını (%); payda ise, söz konusu ürünün dünya çapında toplam ihracattaki payını temsil eder (Mykhnenko, 2005: 27).

1 numaralı denklemde AKÜ değerinin 1'den büyük olması ($AKÜ_{jkt} > 1$), ülkenin ele alınan ürün grubunda veya sektörde uzmanlaştığı ve üstün bir konuma sahip olduğu anlamına gelmektedir (Bojnec ve Fertö, 2006).

2 numaralı denklemde ifade edilen endeks Balassa (1977) tarafından geliştirilen bir endeks olup hesaplamaya ithalat rakamlarını da dahil ederek uzmanlaşma düzeyini vermektedir. Bu endeks herhangi bir ürün grubunda veya sektörde ülkenin genel rekabet üstünlüğünü göstermenin yanı sıra ülkeler arası karşılaştırmalarda da yaygın olarak kullanılmaktadır (Sandalcılar ve Cihan, 2018: 366).

$$AKÜ_{jk} = \ln \left[\frac{X_{kt}^j / M_{kt}^j}{X_t^j / M_t^j} \right] \quad (2)$$

2 numaralı denklem, Balassa Endeksi çerçevesinde İhracat-İthalat Oran Endeksi olarak literatüre girmiştir (Sarıçoban ve Kösekahyaoglu, 2017). Endeks hesaplanırken elde edilen değerlerin anlamı Tablo 18'de verilmiştir (Sandalcılar ve Cihan, 2018: 366).

Tablo 18. AKÜ Endeks Sonucuna göre Rekabet Gücünün Yorumlanması

Ln AKÜ	>	0,5	Mal Grubunun (Sektörün) Rekabet Gücü Yüksek
Ln AKÜ	<	-0,5	Mal Grubunun (Sektörün) Rekabet Gücü Düşük
0,5	>	Ln AKÜ >	-0,5 Karşılaştırmalı Üstünlük Marjinal Sınırlar Arasında

Kaynak: Şimşek ve Sadat, 2009: 138-140; Eşiyok, 2007: 16-17; Şimşek, Seymen ve Utkulu, 2007: 4-7

Tablo 18'de gösterildiği gibi 0,5 ve -0,5 değerleri sınır değerler olarak belirtilmiştir. Bu eşğin üstü yüksek rekabet gücünü, altı ise düşük rekabet gücünü gösterir. Bu çalışmada hesaplanan AKÜ endeksi sonuçları, bu sınırlar dikkate alınarak yorumlanmıştır. Dış ticarete konu olan birçok mal ve mal grubu olmasına rağmen birçok ülke ile ticari ilişki kurmak mümkündür. Bu durumda, her bir malın tanımlanmasını kolaylaştırmak için her ülkede farklı mal sınıflandırmaları geliştirilmiştir. Bu sayede uluslararası arenadaki tüm ürünler belirli standartlar çerçevesinde sınıflandırılmakta ve olası olumsuz durumların önüne geçilmektedir. Bu çalışmada, Azerbaycan-Türkiye arasındaki dış ticaretin verileri SITC basamak 1 ve 2 mal sınıflandırmasına dayalı olarak analiz edilmiştir (Sandalcılar ve Cihan, 2018: 366).

3.2. Veri Seti

Ürün grupları bazında Azerbaycan ve Türkiye'nin dış ticaretinin üstünlüklerini inceleyen bu çalışmada 2000-2020 (21 yıllık) yıllarını kapsayan veri seti kullanılmıştır. Ürün grupları SITC basamak 1 ve 2 sınıflandırmasına göre elde edilmiştir. Bu kapsamda 0 numaralı mal grubundan 97 numaralı ürün grubuna kadar 75 adet ürün grubu üzerinde çalışılmıştır.

1.3. Elde Edilen Bulgular

3.3.1. SITC Basamak 1'e göre AKÜ Hesaplaması

Bu bölümde sonuçlar, Azerbaycan temel alınarak Türkiye ile olan dış ticareti açısından incelenmiştir. Tablo 19'da SITC basamak 1'e göre 0-9 numaralı ürün grupları için hesaplanan endeks sonuçlarına ilişkin bilgiler gösterilmiştir. Kalın yazı tipi ile belirtilen sonuçlar Azerbaycan'ın avantajlı olduğu anlamına gelmektedir. Tablodaki değerler incelendiğinde Azerbaycan'ın 0 numaralı (canlı hayvanlar ve gıda maddeleri) ürün grubunda 2000-2020 yıllarının hemen hemen tümünde rekabet gücünün düşük olduğu görülmektedir. Sadece 2007 ve 2009 yıllarında her iki ülkenin hiçbir üstünlük sağlayamadığı tespit edilmektedir. 1 numaralı (içki ve tütün) mal grubunda 2006 yılına kadar üstünlük elde edilmişken, bu durum 2007 yılından itibaren dezavantaj durumuna dönüşmüştür. Ayrıca 2008, 2009 ve 2011 yıllarında Türkiye'ye

içki ve tütün mal grubundan ihracat yapılmadığı için üstünlük elde edilememiştir. 2 numaralı (akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler) mal grubunda ise 2006 yılına kadar avantajlı durum gözlemlenmektedir. 2007, 2008, 2011, 2012, 2014, 2016, 2017 yıllarında üstünlük marjinal sınırlar arasında kalmıştır. Diğer yıllarda da (2005 yılı hariç) üstünlük elde edilmiştir. 3 numaralı (mineral yakıtlar, yağlar ve analogi ürünler) mal grubu da incelendiği zaman bütün yıllarda karşılaştırmalı üstünlük elde edilmiştir. Dezavantajlı olma durumu söz konusu değildir. 4 numaralı (hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar) ürün grubunda 2002, 2004-2010, 2012, 2014-2017 yıllarında Azerbaycan Türkiye'ye ihracat yapmamıştır. Bu yıllar dışında Azerbaycan 4 numaralı mal grubunda Türkiye karşısında dezavantajlı konumundadır. 5 numaralı (başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve ürünleri) mal grubunda 2002-2006, 2008-2014 yılları arasında üstünlükler marjinal sınırlar arasında kalmıştır. Diğer yıllarda ise üstünlük dezavantaj durumundadır. 6 numaralı (esas olarak malzeme türüne göre sınıflandırılan endüstriyel ürünler) mal grubunda 2003 ve 2013 yılları (üstünlük marjinal sınırlar içinde) dışındaki tüm yıllarda Azerbaycan dezavantajlı konumdadır. 7 numaralı (makinelere ve taşıt araçları) ve 8 numaralı (çeşitli mamul eşya) mal gruplarında Azerbaycan, Türkiye ile olan dış ticaretinde karşılaştırmalı üstünlük elde edememiştir.

Tablo 19. SITC Basamak 1'e göre Azerbaycan'ın Türkiye Karşısında Rekabet Gücü

Yıllar	Ürün Grupları									
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2000	-2,50	2,84	2,42	2,20	-0,50	-0,80	-0,90	-4,30	-3,90	0,20
2001	-1,70	3,90	1,91	1,98	-13,00	-0,70	-2,10	-2,90	-1,40	ÜY
2002	-1,40	3,33	2,79	1,51	ÜY	-0,30	-3,60	-3,40	-4,10	ÜY
2003	-1,20	2,65	2,28	1,81	-1,50	0,08	-0,30	-1,70	-5,20	ÜY
2004	-1,10	2,78	1,75	2,29	ÜY	0,39	-2,00	-3,50	-3,90	ÜY
2005	-1,60	3,42	1,31	2,69	ÜY	-0,10	-1,40	-4,30	-4,80	-12,00
2006	-1,40	2,86	1,29	2,81	ÜY	-0,30	-1,40	-5,60	-5,50	-0,40
2007	0,07	-1,60	0,16	4,28	ÜY	-1,20	-1,70	-6,20	-7,20	ÜY
2008	-2,50	ÜY	-0,30	4,54	ÜY	-0,30	-1,10	-4,70	-5,70	ÜY
2009	-0,40	ÜY	2,73	4,11	ÜY	-0,30	-1,00	-4,20	-4,90	ÜY
2010	-1,40	-4,20	0,98	3,82	ÜY	0,13	-1,00	-3,40	-4,80	ÜY
2011	-3,00	ÜY	0,26	4,92	-2,80	0,05	-1,90	-5,20	-7,10	ÜY
2012	-4,00	-9,30	0,39	4,63	ÜY	-0,30	-0,70	-5,00	-7,50	ÜY
2013	-4,40	-4,00	0,63	4,24	-4,80	-0,20	-0,30	-3,70	-5,30	-7,50
2014	-3,50	-3,30	0,46	4,95	ÜY	0,30	-0,50	-4,50	-3,90	ÜY
2015	-5,00	-5,30	-0,80	5,17	ÜY	-1,50	-1,90	-5,30	-6,10	-7,40
2016	-4,80	-3,70	-0,10	4,70	ÜY	-1,40	-1,20	-4,50	-6,50	-2,20
2017	-4,30	-5,10	0,25	4,22	ÜY	-1,30	-1,00	-4,50	-5,80	ÜY
2018	-3,70	-3,70	0,72	4,41	-6,70	-1,40	-1,20	-4,60	-6,80	-5,20
2019	-3,40	-5,90	0,74	4,38	-5,20	-1,50	-1,70	-6,00	-6,50	-2,60
2020	-3,70	-5,90	0,82	4,46	-2,00	-1,90	-1,60	-6,50	-7,30	-2,80

Not: ÜY: Üstünlük Yok

9 numaralı (SITC'de sınıflandırılmamış eşyalar) mal grubunda ise 2001-2004, 2007-2012, 2014 ve 2017 yıllarında Türkiye'ye ihracat yapılmamıştır. 2005, 2013, 2015, 2016, 2018-2020 yıllarında da üstünlük dezavantaj durumundadır. Sadece 2000 ve 2006 yıllarında üstünlük marjinal sınırlar arasındadır.

3.3.2. SITC Basamak 2'ye göre AKÜ Hesaplaması

Tablo 20'de 00-09 numaralı mal grupları için hesaplanan AKÜ endeks sonuçları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 00 numaralı (canlı hayvanlar) mal grubunda 2000-2005, 2008, 2012-2016 yıllarında Türkiye'ye ihracat yapılmamıştır. 2010, 2011, 2017-2020 yıllarında üstünlük düşük düzeydedir. 2007 ve 2009 yıllarında üstünlük marjinal sınırlar arasında kalmış ve sadece 2006 yılında dış ticaret yapılmamıştır. 01 numaralı (et ve et ürünleri) mal grubunda 2000-2009, 2012-2016, 2018 ve 2019 yıllarında hiç ihracat yapılmadığı görülmektedir. Diğer yıllarda ise karşılaştırmalı üstünlük düşük seviyede yani dezavantaj konumundadır. 02 numaralı (süt, süt ürünleri ve yumurtalar) mal grubunda da 2009 yılına kadar ve 2013, 2016, 2020 yıllarında ihracat yapılmamıştır. Geride kalan yıllardaki karşılaştırmalı üstünlük de düşük seviyededir. 03 numaralı (balıklar ve diğer deniz ürünleri) grupta 2006, 2018-2020 yıllarında üstünlük düşük olarak gerçekleşmektedir. 2007 yılında üstünlük marjinal sınırlar arasında kalmaktadır. Diğer tüm yıllarda ihracatın yapılmadığı görülmektedir. 04 numaralı (hububat, hububat ürünleri) mal grubuna bakıldığında 2005'e kadar ve 2007, 2010, 2013-2016 yıllarında ihracatın yapılmadığı dolayısıyla üstünlüğün olmadığı görülmektedir. Geride kalan yıllarda üstünlük dezavantaj durumundadır. 05 numaralı olan (meyve ve sebzeler) ürün grubuna bakıldığında 2001, 2002, 2004, 2009 yıllarında bir avantaj sağlandığı yani üstünlüğün yüksek olduğu görülmektedir. Üstünlüğün marjinal sınırlar arasında kaldığı yıllar ise 2000, 2003, 2005, 2006 yıllarıdır. Sadece 2013 yılında ihracat yapılmamıştır. Geride kalan diğer yıllarda ise üstünlük dezavantaj durumundadır. 06 numaralı (şeker, şeker ürünleri ve bal) mal grubunda sadece 2011 yılında ihracat yapılmış ve bu yapılan dış ticaretin karşılaştırmalı üstünlüğü düşük seviyede gerçekleşmiştir. 07 numaralı (kahve, çay, baharat ve ürünleri) mal grubunda 2000, 2001, 2003-2007, 2009-2012, 2014, 2015 yıllarında ihracat yapılmamış, diğer yıllarda ise ihracat yapılmış ve bu yapılan dış ticaretin de karşılaştırmalı üstünlüğü düşük seviyede olmuştur. 08 numaralı (hayvanlar

için gıda maddeleri) mal grubu dış ticaretinde 2004, 2008 yıllarında üstünlüğün avantajlı konumda olduğu, 2010 ve 2011 yıllarında ihracatın yapılmadığı, sadece 2012 yılında üstünlüğün marjinal sınırlar arasında kaldığı görülmektedir.

Tablo 20. Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri (0) Ürün Grubu AKÜ Endeks Sonuçları

Yıllar	SITC Basamak 2'ye göre AKÜ Endeks Değerleri									
	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09
2000	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	-0,30	ÜY	ÜY	-1,60	ÜY
2001	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	0,51	ÜY	ÜY	-4,00	ÜY
2002	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	0,59	ÜY	-5,50	-5,90	ÜY
2003	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	0,22	ÜY	ÜY	-6,60	ÜY
2004	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	1,03	ÜY	ÜY	1,63	ÜY
2005	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	0,16	ÜY	ÜY	2,20	-3,80
2006	DTY	ÜY	ÜY	-0,50	-5,20	-0,10	ÜY	ÜY	3,01	-1,10
2007	0,11	ÜY	ÜY	-0,40	ÜY	-1,80	ÜY	ÜY	0,81	ÜY
2008	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	-1,70	ÜY	-7,00	0,75	ÜY
2009	0,28	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	0,52	ÜY	ÜY	-1,40	ÜY
2010	-4,30	-4,80	-4,60	ÜY	ÜY	-0,60	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY
2011	-3,40	-1,90	-5,90	ÜY	-4,40	-2,40	-2,90	ÜY	ÜY	-3,60
2012	ÜY	ÜY	-5,80	ÜY	-5,30	-3,90	ÜY	ÜY	0,06	-7,20
2013	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	-8,00	-0,60	-6,10
2014	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	-1,80	ÜY	ÜY	-0,80	ÜY
2015	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	-4,10	ÜY	ÜY	-1,40	ÜY
2016	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	-5,60	ÜY	-5,00	-1,30	ÜY
2017	-4,00	-4,10	-4,90	ÜY	-4,60	-4,20	ÜY	-4,10	-2,40	-11,00
2018	-3,70	ÜY	-5,80	-3,40	-3,60	-3,60	ÜY	-4,00	-1,80	-12,00
2019	-5,50	ÜY	-5,00	-4,50	-5,30	-3,00	ÜY	-3,60	-0,60	ÜY
2020	-9,00	-5,50	ÜY	-6,10	-5,80	-2,80	ÜY	-3,70	-1,50	-6,50

Not: ÜY: Üstünlük Yok

Diğer yıllarda da üstünlük dezavantaj konumunda olmuştur. SITC basamak 2'ye göre 0 numaralı mal grubunun son grubu olan, 09 numaralı (çeşitli yenilebilir ürünler (yağ, homojenize ürünler, sos, maya vb.)) mal grubunun dış ticaretinde 2004 yılına kadar, 2007, 2010, 2014-2016 ve 2019 yıllarında ihracat yapılmamış dolayısıyla üstünlük sağlanamamıştır. Diğer yıllara bakıldığında, ihracat yapılmış ve üstünlük düşük seviyede gerçekleşmiştir.

Tablo 21'de 1 numaralı (içecek ve tütün) ile 2 numaralı (yakıt dışında yenilmeyen hammaddeler) ürün gruplarının 2 basamaklı alt gruplarına ait hesaplanmış endeks sonuçları yer almaktadır. Öncelikle içecek ve tütün grubunun 11 numaralı (içkiler) mal grubuna bakıldığında; 2000, 2001, 2004-2006, 2008, 2009, 2011

yıllarında ihracat yapılmadığı için üstünlüğün olmadığı görülmektedir. Diğer yıllarda ise üstünlük düşük seviyede seyretmektedir. 12 numaralı (tütün ve tütün mamulleri) mal grubuna bakıldığında ise artık Azerbaycan'ın mutlak üstünlük elde ettiği görülebilmektedir. 2000, 2003, 2004 yıllarında Azerbaycan bu mal grubunda Türkiye'den ithalat yapmadığı için mutlak üstünlük elde etmiştir. Fakat yıllar geçtikçe bu üstünlüğün azaldığı söylenebilmektedir. 2001, 2002, 2005 ve 2006 yıllarında üstünlük yüksek seviyede iken, 2007'de bu üstünlük marjinal sınırlarda kalmış, 2008-2010, 2014-2017, 2020 yıllarında ihracat yapılmadığı için üstünlük kaybolmuştur. Ayrıca ihracat ve ithalat yapılmadığı için 2011-2013 yıllarında dış ticaret yoktur.

Yakıt dışında yenilmeyen hammaddeler grubunun 21 numaralı (işlenmemiş deri, kösele ve kürk) mal grubunda ise açık şekilde üstünlüğün olduğu görülmektedir. 2001, 2008, 2011-2013, 2015, 2018-2020 yıllarında mutlak üstünlüğün olduğu ve diğer yıllarda da üstünlüğün yüksek seviyede seyrettiği görülmektedir. 22 numaralı yağlı tohumlar, yağ veren meyveler grubunda da 2018 yılına kadar üstünlük olmamış, son iki yılda üstünlük düşük seviyede gerçekleşmiştir. 23 numaralı (ham kauçuk (tabii ve sentetik)) mal grubunda yine üstünlüğün olmadığı yıllar çoğunluk teşkil etmektedir. Sadece 2001 ve 2002 yılında üstünlük avantajlı konumda; 2007 ve 2018 yılında ise üstünlük dezavantajlı konumda gerçekleşmiştir. 24 numaralı (mantar, odun ve kereste) mal grubunda üstünlük sadece 2002, 2003 ve 2012 yılında marjinal sınırlarda kalmıştır. 2000, 2001, 2004, 2008-2010, 2013, 2014 yıllarında üstünlük yüksek seviyede gerçekleşmiş, diğer yıllarda ise üstünlük düşük seviyede gerçekleşmiştir. 25 numaralı (kağıt hamuru ve kullanılmış kağıt) mal grubunda 2002'ye kadar ve 2005, 2015 yıllarında mutlak üstünlük gerçekleşmiş, 2009, 2013, 2014, 2018, 2019 yıllarında da üstünlük gerçekleşmemiştir.

Sadece 2011 yılı marjinal sınırda kalmış, 2010 ve 2016 yılında da üstünlük düşük seviyede seyretmiştir. Diğer yıllarda ise üstünlük avantajlı konumda olmuş ve 2012, 2017, 2020 yıllarında dış ticaret yapılmamıştır. 26 numaralı (dokuma elyafı ve bunların artıkları) grupta sadece 2008 yılı hariç, tüm yıllarda üstünlük açık şekilde avantajlı durumdadır. 27 numaralı (hayvansal ve bitkisel gübreler, tuz, kükürt, toprak, alçı gibi mineral maddeler) mal grubunda 2002'ye kadar ve 2006, 2008 ve 2009 yıllarında üstünlük olmamış, diğer yıllarda ise üstünlük düşük seviyede gerçekleşmiştir.

Tablo 21. İçkiler ve Tütün (1) ve Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammadde (2) Ürün Gruplarının Alt Grubu İçin AKÜ Endeks Sonuçları

Yıllar	SITC Basamak 2'ye göre AKÜ Endeks Değerleri										
	11	12	21	22	23	24	25	26	27	28	29
2000	ÜY	MÜ	6,44	ÜY	ÜY	2,43	MÜ	7,32	ÜY	MÜ	1,50
2001	ÜY	8,42	MÜ	ÜY	0,97	2,96	MÜ	4,52	ÜY	9,18	2,40
2002	-1,60	4,93	MÜ	ÜY	1,90	0,39	MÜ	6,24	ÜY	ÜY	2,80
2003	-2,00	MÜ	MÜ	ÜY	ÜY	0,44	5,29	4,53	-5,30	ÜY	4,80
2004	ÜY	MÜ	MÜ	ÜY	ÜY	0,83	2,89	3,85	-4,70	0,89	3,90
2005	ÜY	4,66	MÜ	ÜY	ÜY	-0,80	MÜ	3,39	-8,80	3,66	1,80
2006	ÜY	7,20	MÜ	ÜY	ÜY	-1,60	2,96	3,95	ÜY	2,65	0,80
2007	-5,50	-0,10	MÜ	ÜY	-2,50	-1,80	1,92	3,62	-7,70	4,20	-0,20
2008	ÜY	ÜY	MÜ	ÜY	ÜY	0,74	5,11	-0,70	ÜY	3,26	0,80
2009	ÜY	ÜY	11,30	ÜY	ÜY	1,60	ÜY	6,76	ÜY	4,37	2,00
2010	-4,10	ÜY	6,97	ÜY	ÜY	1,07	-2,30	4,16	-6,30	ÜY	-0,30
2011	ÜY	DTY	MÜ	ÜY	ÜY	-1,30	-0,20	3,40	-7,00	0,95	-0,90
2012	-9,30	DTY	MÜ	ÜY	ÜY	0,42	DTY	4,43	-5,70	-0,30	-1,10
2013	-4,00	DTY	MÜ	ÜY	ÜY	0,58	ÜY	3,55	-6,00	1,89	-0,20
2014	-3,10	ÜY	8,05	ÜY	ÜY	0,98	ÜY	1,01	-4,50	ÜY	0,90
2015	-5,20	ÜY	MÜ	ÜY	ÜY	-1,50	MÜ	2,53	-6,20	1,12	-1,30
2016	-3,40	ÜY	6,11	ÜY	ÜY	-0,70	-2,30	2,30	-6,80	1,00	-1,20
2017	-4,70	ÜY	6,72	ÜY	ÜY	-0,60	DTY	5,23	-6,00	-0,20	-2,80
2018	-5,00	-2,30	MÜ	ÜY	-2,40	-4,10	ÜY	5,08	-9,20	3,41	-3,00
2019	-5,40	-6,90	MÜ	-7,30	ÜY	-5,30	ÜY	4,95	-6,70	0,83	-3,70
2020	-5,60	ÜY	MÜ	-1,90	ÜY	-0,80	DTY	4,15	-8,50	1,24	-3,70

Not: MY: Mutlak Üstünlük, ÜY: Üstünlük Yok, DTY: Dış Ticaret Yok

28 numaralı (metal cevherleri, döküntüleri, hurdaları) mal grubuna bakıldığında da sadece 2000 yılında mutlak üstünlüğün olduğu; 2002, 2003, 2010 ve 2014 yıllarında üstünlüğün olmadığı, 2012 ve 2017 yıllarının marjinal sınırda kaldığı ve diğer yıllarda ise üstünlüğün avantajlı konumda olduğu görülmektedir. 2 numaralı mal grubunun basamak 2'ye göre son grubu olan 29 numaralı (başka yerde belirtilmeyen bitkisel ve hayvansal hammaddeler) mal grubu incelendiği zaman 2007, 2010 ve 2013 yıllarında üstünlük marjinal sınırda kalmıştır. İlk yıllarda Azerbaycan üstünlük avantajlı olarak adlandırılırken son yıllarda dezavantajlı konuma geçmiştir.

Tablo 22'de 3 numaralı (mineral yakıtlar, yağlar vb.) ve 4 numaralı (hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar) ürün gruplarının 2 basamaklı alt grupları için AKÜ endeks sonuçları verilmiştir. 32 numaralı (taş kömürü, kok kömürü ve briket kömürü) mal grubunda sadece 2002 yılında dış ticaret yapılmamış ve diğer tüm yıllarda dış ticaret yapılırsa da üstünlük olmamıştır. 33 numaralı (petrol ve petrolden elde edilen ürünler) mal grubunda üstünlük açık şekilde avantajlı konumdadır. 34 numaralı (petrol gazları, doğal gaz ve diğer mamül gazlar) mal grubunda ise 2000, 2001, 2003 ve 2004

yıllarında dış ticaret yapılmamış, 2002, 2007-2009 yıllarında üstünlük olmamış, 2011, 2012 ve 2016 yıllarında da mutlak üstünlük olmuştur. Diğer yıllarda da üstünlük yüksek seviyede seyretmiştir. 35 numaralı (elektrik enerjisi) mal grubunda 2000-2006 dönemi ve 2015’de üstünlük olmamış, 2016-2020 döneminde de mutlak üstünlük olmuştur. 2008-2014 döneminde ise üstünlük yüksek seviyede gerçekleşmiştir. Sadece 2007 yılında üstünlük, düşük seviyede gerçekleşmiştir.

41 numaralı (hayvansal sıvı ve katı yağlar) mal grubunda 2000, 2001, 2003-2005, 2007-2009, 2011 ve 2013 yıllarında ihracat ve ithalat yapılmadığı için dış ticaret olmamıştır. Diğer tüm yıllarda ithalat yapılmış fakat ihracat yapılmadığı için üstünlük gerçekleşmemiştir. 42 numaralı (bitkisel sıvı yağlar ve fraksiyonları (rafine edilmiş olsun olmasın kimyasal işlem görmemiş)) mal grubunda 2001, 2002, 2004-2012, 2014-2018 dönemi için üstünlük yoktur. Diğer tüm yıllarda üstünlük dezavantajlı konumda gerçekleşmiştir. 43 numaralı (işlem görmüş bitkisel hayvansal katı/sıvı yağlar mumlar) mal grubunda ise 2000, 2002-2010, 2012-2017, 2019 ve 2020 yıllarında ihracat yapılmadığı için üstünlük yoktur. 2001 ve 2018 yılında üstünlük düşük, 2011 yılında ise üstünlük yüksek seviyede gerçekleşmiştir.

Tablo 22. Mineral Yakıtlar, Yağlar vb. (3) ve Hayvansal, Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar, Mumlar (4) Ürün Gruplarının Alt Grubu İçin AKÜ Endeks Sonuçları

Yıllar	SITC Basamak 2'ye göre AKÜ Endeks Değerleri						
	32	33	34	35	41	42	43
2000	ÜY	5,91	DTY	ÜY	DTY	-0,50	ÜY
2001	ÜY	5,79	DTY	ÜY	DTY	ÜY	-9,30
2002	DTY	5,14	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY
2003	ÜY	4,27	DTY	ÜY	DTY	-1,30	ÜY
2004	ÜY	4,39	DTY	ÜY	DTY	ÜY	ÜY
2005	ÜY	4,82	2,92	ÜY	DTY	ÜY	ÜY
2006	ÜY	4,67	8,62	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY
2007	ÜY	4,83	ÜY	-2,30	DTY	ÜY	ÜY
2008	ÜY	4,54	ÜY	7,79	DTY	ÜY	ÜY
2009	ÜY	4,04	ÜY	9,61	DTY	ÜY	ÜY
2010	ÜY	3,75	9,14	7,58	ÜY	ÜY	ÜY
2011	ÜY	4,87	MÜ	8,75	DTY	ÜY	1,48
2012	ÜY	4,70	MÜ	2,90	ÜY	ÜY	ÜY
2013	ÜY	4,16	7,49	6,64	DTY	-4,80	ÜY
2014	ÜY	4,92	12,60	8,29	ÜY	ÜY	ÜY
2015	ÜY	3,06	14,20	ÜY	ÜY	ÜY	ÜY
2016	ÜY	2,79	MÜ	MÜ	ÜY	ÜY	ÜY
2017	ÜY	2,23	11,50	MÜ	ÜY	ÜY	ÜY
2018	ÜY	2,75	12,50	MÜ	ÜY	ÜY	-4,40
2019	ÜY	2,75	13,50	MÜ	ÜY	-5,10	ÜY
2020	ÜY	2,62	14,00	MÜ	ÜY	-2,00	ÜY

Not: MY: Mutlak Üstünlük, ÜY: Üstünlük Yok, DTY: Dış Ticaret Yok

Tablo 23’de, 51-59 numaralı ürün grupları için AKÜ endeks sonuçları verilmiştir. Bu grubun ilk düzey 2 sınıfı olan 51 numaralı (organik kimyasal ürünler) mal grubu incelendiği zaman Azerbaycan, genel anlamda avantajlı durumdadır. Sadece 2002, 2008 ve 2016 yıllarında üstünlük marjinal sınırlarda kalmıştır. 52 numaralı (inorganik kimyasal ürünler) mal grubunda ise 2000, 2002, 2007-2014 yıllarında Azerbaycan Türkiye’ye ihracat yapmadığı için üstünlük yoktur. Diğer yıllarda ihracat yapılsa da, üstünlük düşük seviyede seyretmiştir. 53 numaralı (debatat ve boyacılıkta kullanılan hülusalalar, tanen, boya, pigment, macun, mürekkep) mal grubunda da 2000, 2002, 2007, 2009-2012, 2015, 2018 ve 2019 yıllarında yine ihracat yapılmadığı için üstünlük yoktur.

Tablo 23. Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri
(5) Ürün Grubunun Alt Grubu İçin AKÜ Endeks Sonuçları

Yıllar	SITC Basamak 2’ye göre AKÜ Endeks Değerleri								
	51	52	53	54	55	56	57	58	59
2000	1,44	ÜY	ÜY	ÜY	-8,10	ÜY	2,90	-3,60	-12,00
2001	1,30	-2,10	-4,40	ÜY	-6,80	ÜY	1,82	-2,90	-3,80
2002	0,24	ÜY	ÜY	ÜY	-6,40	ÜY	2,68	-5,00	-3,60
2003	0,53	-1,80	-2,40	-8,20	-4,40	ÜY	2,53	ÜY	-4,90
2004	1,37	-4,30	-2,10	ÜY	ÜY	ÜY	2,80	-3,90	-7,30
2005	1,02	-8,30	-4,30	-12,00	-12,00	ÜY	2,78	-1,30	-6,10
2006	1,48	-3,70	-5,40	-11,00	-5,30	ÜY	2,00	ÜY	-9,40
2007	1,12	ÜY	ÜY	-6,50	-6,00	ÜY	0,76	ÜY	-5,20
2008	0,26	ÜY	-12,00	ÜY	-6,50	ÜY	2,17	ÜY	-6,20
2009	1,48	ÜY	ÜY	-3,80	-3,90	ÜY	1,80	ÜY	-6,50
2010	2,23	ÜY	ÜY	ÜY	-5,20	ÜY	1,70	-6,80	-0,40
2011	2,29	ÜY	ÜY	-4,70	-6,70	ÜY	1,59	ÜY	-12,00
2012	1,39	ÜY	ÜY	ÜY	-8,00	ÜY	1,50	-6,60	ÜY
2013	0,56	ÜY	-7,60	ÜY	ÜY	ÜY	1,86	-4,00	-5,90
2014	2,32	ÜY	-6,20	-4,70	-7,20	ÜY	2,34	-7,20	-6,70
2015	1,20	-6,80	ÜY	-8,00	ÜY	ÜY	0,62	-11,00	ÜY
2016	0,35	-4,50	-7,50	-4,30	-8,30	ÜY	0,59	-9,50	-6,00
2017	0,90	-8,60	-6,90	-10,00	-13,00	ÜY	0,37	ÜY	-5,00
2018	1,64	-3,40	ÜY	-9,60	-6,20	ÜY	0,27	-7,10	-8,10
2019	0,97	-3,90	ÜY	-13,00	-7,30	0,15	0,44	-7,60	-7,30
2020	1,16	-4,00	-7,40	ÜY	-4,80	-2,30	0,37	-7,40	-8,70

Not: ÜY: Üstünlük Yok

Diğer yıllarda da üstünlük düşük seviyede gerçekleşmiştir. 54 numaralı (tıp ve eczacılık ürünleri) mal grubu incelendiğinde ihracatın yapılmadığı yıllar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla 2000-2002, 2004, 2008, 2010, 2012, 2013 ve 2020

yıllarında üstünlük yoktur. Diğer yıllarda üstünlük, yine bir önceki yıllar gibi düşük seviyede gerçekleşmiştir. 55 numaralı (uçucu yağlar, parfüm, kozmetik tuvalet müstahzarları) mal grubunda ise üstünlüğü olmayan 2004, 2013 ve 2015 yılları hariç, diğer tüm yıllarda üstünlük düşük seviyede gerçekleşmiştir. 56 numaralı (mineral kimyasal gübreler) grupta 2000-2018 döneminde ihracat yapılmadığı için üstünlüğün olmadığı dikkat çekmektedir. 2019'da üstünlük marjinal sınırdan kalmış ve 2020 yılında üstünlük düşük seviyede gerçekleşmiştir. 57 numaralı (ilk şekillerde plastikler) mal grubunda 2000-2016 döneminde üstünlük bu kez yüksek seviyede gerçekleşmiş ve son yıllarda ise üstünlük marjinal sınırlar arasında kalmıştır. 58 numaralı (ilk şekilde olmayan plastikler (boru, hortum, levha yaprak, plaka şerit, film vb.)) mal grubunda 2003, 2006-2009, 2011 ve 2017 yıllarında üstünlük olmamış, diğer tüm yıllarda üstünlük düşük seviyede gerçekleşmiştir. Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri grubunun son 2 basamaklı grubu olan 59 numaralı (başka yerde belirtilmeyen kimyasal maddeler ve ürünler) mal grubunda üstünlük, sadece 2010 yılında marjinal sınırdan kalmıştır. 2012 ve 2015 yıllarında da üstünlük gerçekleşmemiştir. Diğer tüm yıllarda yine üstünlük düşük seviyede seyretmiştir.

Tablo 24'de 61-69 numaralı ürün grupları için hesaplanmış AKÜ endeks sonuçları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 61 numaralı (başka yerde belirtilmeyen işlenmiş deri ve köseleler) mal grubunda 2005 yılına kadar üstünlüğün olmadığını, sonraki yıllarda üstünlüğün arttığını ve yüksek seviyede gerçekleştiğini görmek mümkündür. Yani son yıllarda Azerbaycan, Türkiye karşısında avantajlı konuma geçmiştir. 62 numaralı (kauçuk ve kauçuktan eşya) mal grubunda üstünlük, 2006, 2007, 2009, 2011, 2014 ve 2015 yıllarında sağlanamamış, diğer tüm yıllarda ise düşük seviyede gerçekleşmiştir. 63 numaralı (mantar ve ahşap eşya (mobilya hariç)) mal grubunda sadece 2000 ve 2014 yıllarında üstünlük gerçekleşmemiş, diğer tüm yıllarda ise dezavantajlı konumda olduğu anlaşılmıştır. 64 numaralı (kağıt, karton ve kağıt hamurundan eşya), 65 numaralı (tekstil ürünleri iplik, kumaş, yer kaplamaları, hazır eşya), 66 numaralı (taş, alçı, çimento, amyant, cam, seramik vb. maddeden eşya), 67 numaralı (taş, alçı, çimento, amyant, cam, seramik vb. maddeden eşya) ve 69 numaralı (demir, çelik, bakır, nikel, alüminyum ve diğer adi metallere eşya) mal gruplarında açık şekilde üstünlük düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. Sadece 2002 yılında 67 numaralı mal grubunda üstünlük, ihracat yapılmadığı için olmamıştır. Üstünlüğün

marjinal sınırlar arasında kaldığı yıllar ise 65 numaralı mal grubunda 2003, 2012, 2014 yılları ve 67 numaralı mal grubunda da 2017 yılıdır. 68 numaralı (demir ihtiva etmeyen maddeler) mal grubunda da 2001 ve 2015 yılında üstünlük marjinal sınırlara girmiş, 2002 yılında düşük seyretmiş ve diğer tüm yıllarda artarak yüksek seviyede gerçekleşmiştir.

Tablo 24. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar (6) Ürün Grubunun Alt Grubu İçin AKÜ Endeks Sonuçları

Yıllar	SITC Basamak 2'ye göre AKÜ Endeks Değerleri								
	61	62	63	64	65	66	67	68	69
2000	ÜY	-2,60	ÜY	-4,00	-1,80	-5,80	-12,00	1,93	-4,20
2001	ÜY	-1,40	-4,20	-6,40	-1,40	-4,50	-1,20	0,00	-2,30
2002	ÜY	-6,20	-1,50	-8,90	-2,00	-9,40	ÜY	-2,50	-6,30
2003	ÜY	-7,70	-1,00	-5,50	0,03	-7,50	-3,40	2,94	-4,10
2004	ÜY	-4,10	-1,70	-5,10	-0,80	-8,10	-4,40	0,53	-5,40
2005	ÜY	-6,30	-2,70	-3,50	-0,80	-8,70	-3,50	1,48	-5,50
2006	2,28	ÜY	-3,00	-12,00	-2,80	-6,30	-1,40	1,24	-4,50
2007	6,63	ÜY	-3,30	-7,10	-3,20	-8,40	-4,20	1,20	-8,70
2008	9,05	-6,60	-3,90	-8,60	-3,20	-8,80	-4,10	2,25	-6,30
2009	11,80	ÜY	-1,30	-12,00	-3,10	-8,70	-7,10	1,78	-7,50
2010	8,42	-9,80	-4,30	-9,10	-6,10	-4,60	-4,50	1,59	-5,50
2011	5,96	ÜY	-5,30	-8,90	-1,30	-8,00	-3,60	1,06	-7,50
2012	5,30	-8,90	-5,10	-7,10	-0,30	-12,00	-3,70	2,86	-8,80
2013	5,83	-7,10	-6,00	-12,00	0,74	-11,00	-3,80	2,81	-4,70
2014	4,48	ÜY	ÜY	-7,70	0,24	-10,00	-3,90	1,51	-8,10
2015	4,63	ÜY	-13,00	-8,70	-1,50	-11,00	-5,80	-0,30	-7,00
2016	3,35	-11,00	-13,00	-4,40	-2,10	-6,90	-2,00	1,17	-5,90
2017	3,39	-6,00	-6,40	-3,70	-2,30	-5,90	-0,30	1,72	-3,00
2018	3,31	-6,20	-6,90	-4,40	-1,90	-6,30	-1,40	1,38	-2,30
2019	3,48	-7,80	-5,30	-6,20	-1,60	-7,20	-1,70	0,92	-3,00
2020	2,95	-7,00	-5,70	-6,50	-1,90	-5,70	-2,20	1,20	-3,00

Not: ÜY: Üstünlük Yok

Tablo 25'de 71-79 numaralı mal grupları için hesaplanan AKÜ endeks sonuçları yer almıştır. Bu tablodaki bilgilere göre 71 numaralı (güç üreten makineler ve araçlar), 72 numaralı (özellği olan belirli sanayiler için makineler ve aksamı), 73 numaralı (metal işleme makineleri), 74 numaralı (diğer genel endüstri makine ve cihazların aksamları), 75 numaralı (büro makineleri ve otomatik veri işleme makineleri), 76 numaralı (haberleşme ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan cihazlar), 77 numaralı (elektrik makineleri, cihazları ve aletleri vb. aksam ve parçaları) ve 78 numaralı (motorlu kara taşıtları, bisiklet ve motosikletler, bunların aksam ve

parçası) mal gruplarında üstünlük genel anlamda dezavantajlı konumda olup, düşük seviyede gerçekleşmiştir.

Tablo 25. Makine ve Ulaştırma Araçları (7) Ürün Grubunun Alt Grubu İçin AKÜ Endeks Sonuçları

Yıllar	SITC Basamak 2'ye göre AKÜ Endeks Değerleri								
	71	72	73	74	75	76	77	78	79
2000	-3,80	-3,50	-3,90	-2,90	-3,30	-8,90	-5,30	-1,80	ÜY
2001	-3,30	-1,30	-4,10	-2,50	ÜY	-9,80	-3,00	-3,70	DTY
2002	-3,10	-2,80	-7,10	-5,20	-6,70	-4,50	-4,00	-2,00	ÜY
2003	-2,60	-0,30	-7,10	-2,60	-4,90	-3,50	-7,30	-4,10	ÜY
2004	-4,80	-2,10	-4,30	-4,60	-7,70	-11,00	-7,00	-5,50	0,74
2005	-3,10	-3,40	ÜY	-3,80	ÜY	-7,50	-6,50	-4,00	ÜY
2006	-4,80	-5,60	ÜY	-7,40	-4,00	-8,50	-11,00	-4,70	ÜY
2007	ÜY	-4,80	-11,00	-7,20	-7,80	-8,90	-8,10	-6,80	ÜY
2008	-5,10	-3,50	-4,80	-4,80	-6,70	-5,70	-5,20	-8,90	ÜY
2009	-5,40	-3,70	-4,90	-3,20	-3,10	-3,60	-6,60	-4,00	ÜY
2010	ÜY	-3,80	-2,00	-4,30	ÜY	-4,50	-3,90	-2,50	-9,60
2011	-6,30	-5,60	-5,90	-5,20	-4,40	-8,00	-6,10	-4,00	-8,70
2012	-6,00	-3,90	-6,10	-5,80	ÜY	-9,90	-6,60	-5,40	-5,10
2013	-5,70	-2,60	-3,10	-4,80	ÜY	-9,80	-4,80	-3,00	-9,00
2014	-7,00	-3,60	-6,90	-6,20	ÜY	-8,70	-6,40	-3,90	ÜY
2015	-8,20	-4,70	-4,90	-4,90	-7,30	-6,30	-11,00	-4,80	ÜY
2016	-9,00	-4,00	-5,50	-3,80	-7,10	-4,20	-5,90	-5,70	ÜY
2017	-4,30	-3,30	-7,30	-5,90	-5,10	-6,80	-5,70	-5,20	ÜY
2018	-3,90	-4,40	-5,50	-7,00	-6,50	-5,60	-6,20	-5,90	-0,60
2019	-4,20	-5,30	-8,60	-6,00	-4,80	-6,40	-7,10	-8,80	-2,90
2020	-6,10	-5,30	-6,10	-7,10	-6,90	-5,20	-7,00	-12,00	-5,70

Not: ÜY: Üstünlük Yok, DTY: Dış Ticaret Yok

İhracatın yapılamaması nedeniyle, 71 numaralı mal grubunda 2007 ve 2010, 73 numaralı mal grubunda 2005 ve 2006, 75 numaralı mal grubunda ise 2001, 2005, 2010 ve 2012-2014 yıllarında üstünlük gerçekleşmemiştir. 72 numaralı mal grubunda üstünlüğün marjinal sınırlar arasında kaldığı yıl ise 2003 yılıdır. Son grup olan 79 numaralı (demir, deniz, havayolu taşıtları ile bunların aksam, parçaları) mal grubunda 2000, 2002, 2003, 2005-2009 ve 2014-2017 yıllarında üstünlük olmamış, ihracat ve ithalat yapılmadığı için 2001 yılında da dış ticaret gerçekleşmemiştir. Sadece 2004 yılında üstünlük yüksek seviyede gerçekleşmiş, diğer tüm yıllarda azalarak düşük seviyede seyretmiştir.

Tablo 26'da 81-85, 87-89 numaralı mal grupları için hesaplanan AKÜ endeks sonuçları yer almaktadır. Tablodaki değerler incelendiğinde 81 numaralı (prefabrik

yapılar, sıhhi su tesisatı ısıtma ve sabit aydınlatma cihazları), 82 numaralı (yatak payandaları, yatak takımı ve yastıklar), 83 numaralı (seyahat eşyası, el çantaları ve taşıyıcı eşya), 84 numaralı (giyim eşyası ve bunların aksesuarları), 85 numaralı (ayakkabılar ve aksanı), 87 numaralı (başka yerde belirtilmeyen mesleki, ilmi, kontrol alet ve cihazlar), 88 numaralı (fotoğraf, sinemacılıkta kullanılan alet ve cihazlar ile optik eşya vb.) ve 89 numaralı (tanklar ve diğer zırhlı savaş taşıtları (motorlu) (silahla donatılmış olsun/olmasın)) mal grupları için hesaplanan AKÜ endeksi sonuçlarında genel anlamda dezavantaj durumu vardır. İhracatın yapılmadığı yıllar, 83 numaralı mal grubu için 2001, 2007, 2011 ve 2019, 84 numaralı mal grubu için 2011, 2015 ve 2018, 85 numaralı mal grubu için 2001, 2004, 2006, 2007, 2009, 2010, 2014, 2015 ve 2019, 88 numaralı mal grubu için 2002, 2004, 2005, 2007, 2008, 2012, 2013 ve 2015 yıllarıdır. Dolayısıyla bu yıllarda üstünlük yoktur. Bu yıllar içinde sadece 87 numaralı mal grubunda 2001 yılı için üstünlük avantajlı konumdadır. Yani üstünlük yüksek seviyede gerçekleşmiştir.

Tablo 26. Çeşitli Mamül Eşya (8) Ürün Grubunun Alt Grubu İçin AKÜ Endeks Sonuçları

Yıllar	SITC Basamak 2'ye göre AKÜ Endeks Değerleri							
	81	82	83	84	85	87	88	89
2000	-4,30	-5,50	-6,40	-4,20	-7,00	-3,30	-2,30	-4,40
2001	-1,30	-4,10	ÜY	-2,70	ÜY	0,73	-3,10	-4,60
2002	-7,40	-6,70	-4,70	-6,70	-6,80	-2,20	ÜY	-5,00
2003	-7,90	-6,10	-5,30	-8,80	-6,70	-7,20	-8,30	-4,10
2004	-2,40	-8,60	-7,80	-3,90	ÜY	-6,60	ÜY	-5,70
2005	-8,50	-7,00	-5,50	-6,20	-7,00	-4,60	ÜY	-4,20
2006	-6,90	-9,10	-2,00	-6,50	ÜY	-4,40	-7,20	-5,90
2007	-12,00	-9,10	ÜY	-5,50	ÜY	-7,00	ÜY	-6,70
2008	-4,90	-7,30	-8,10	-4,00	-5,40	-6,60	ÜY	-5,90
2009	-8,90	-4,20	-6,70	-7,90	ÜY	-4,40	-7,10	-5,50
2010	-8,40	-5,50	-7,20	-4,00	ÜY	-3,70	-2,90	-5,20
2011	-7,70	-7,60	ÜY	ÜY	-7,10	-6,80	-3,00	-7,10
2012	-11,00	-8,70	-6,00	-7,40	-3,60	-6,70	ÜY	-7,40
2013	-5,60	-7,00	-8,10	-6,40	-5,30	-5,50	ÜY	-4,50
2014	-5,40	-6,70	-6,20	-7,60	ÜY	-3,00	-6,40	-3,20
2015	-5,60	-11,00	-8,10	ÜY	ÜY	-5,10	ÜY	-6,00
2016	-5,70	-7,70	-12,00	-13,00	-12,00	-4,70	-3,00	-5,90
2017	-5,80	-7,30	-8,70	-17,00	-12,00	-3,40	-3,60	-6,60
2018	-7,70	-7,90	-9,70	ÜY	-11,00	-4,50	-7,80	-5,90
2019	-7,20	-8,40	ÜY	-11,00	ÜY	-3,70	-6,60	-7,10
2020	-7,70	-6,60	-8,00	-8,50	-9,50	-6,50	-5,80	-6,70

Not: ÜY: Üstünlük Yok

Tablo 27’de 2 basamaklı 93 ve 97 numaralı mal grupları için hesaplanmış AKÜ endeksi sonuçları hakkında bilgi verilmiştir. 93 numaralı (özel işlemler ve mallar, çeşitlerine göre sınıflandırılmamış mallar) mal grubunda 2001-2004, 2007-2012, 2014 ve 2017 yılları için ihracat yapılmadığından dolayı üstünlük gerçekleşmemiştir. 2000 ve 2006 yılında üstünlük marjinal sınırlarda kalmıştır. Diğer tüm yıllarda üstünlük düşük seviyede gerçekleşmiştir. Son olarak 97 numaralı (altın, parasal olmayan (altın cevheri ve konsentrası hariç)) mal grubu incelendiğinde 2011 ve 2017-2020 yıllarında üstünlüğün gerçekleşmediği, sadece 2016 yılında mutlak üstünlüğün kazanıldığı ve diğer tüm yıllarda ise ihracat ve ithalatın yapılmaması nedeniyle dış ticaretin gerçekleşmediği görülmektedir.

Tablo 27. SITC’de Sınıflandırılmamış Eşyalar (9) Ürün Grubunun Alt Grubu İçin AKÜ Endeks Sonuçları

Yıllar	SITC Basamak 2’ye göre AKÜ	
	Endeks Değerleri	
	93	97
2000	0,20	DTY
2001	ÜY	DTY
2002	ÜY	DTY
2003	ÜY	DTY
2004	ÜY	DTY
2005	-12,00	DTY
2006	-0,40	DTY
2007	ÜY	DTY
2008	ÜY	DTY
2009	ÜY	DTY
2010	ÜY	DTY
2011	ÜY	ÜY
2012	ÜY	DTY
2013	-7,50	DTY
2014	ÜY	DTY
2015	-7,40	DTY
2016	-2,30	MÜ
2017	ÜY	ÜY
2018	-1,70	ÜY
2019	-2,60	ÜY
2020	-2,80	ÜY

Not:ÜY: Üstünlük Yok, DTY: Dış Ticaret Yok

Tablo 28’de 2000-2020 yıllarında SITC basamak 1 ve 2’ye göre, 0-97 numaralı ürün grupları için hesaplanmış AKÜ endeksi değerlerinin ortalamaları yer almaktadır.

Bu ortalama AKÜ sonuçları üzerinden gidilerek genel bir yorumlama yapılabilmektedir. Tabloda öncelikle Azerbaycan'ın avantajlı olduğu gruplar incelendiğinde, bu gruplar 2 (akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler), 3 (mineral yakıtlar, yağlar ve analogi ürünler), 12 (tütün ve tütün mamulleri), 21 (işlenmemiş kösele, deri ve kürk), 25 (kağıt hamuru ve kullanılmış kağıt), 26 (dokuma elyafı ve bunların artıkları), 28 (metal cevherleri, döküntüleri, hurdaları), 33 (petrol ve petrolden elde edilen ürünler), 34 (petrol gazları, doğal gaz ve diğer mamul gazlar), 35 (elektrik enerjisi), 51 (organik kimyasal ürünler), 57 (ilk şekillerde plastikler), 61 (başka yerde belirtilmeyen işlenmiş deri ve köseleler), 68 (demir ihtiva etmeyen madenler) numaralı mal gruplarıdır.

Karşılaştırmalı üstünlüğün dezavantajlı konumda olduğu gruplar ise, 0 (canlı hayvanlar ve gıda maddeleri), 1 (içki ve tütün), 4 (hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar), 5 (başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve ürünleri), 6 (esas olarak malzeme türüne göre sınıflandırılan endüstriyel ürünler), 7 (makineler ve taşıt araçları), 8 (çeşitli mamul eşya), 9 (SITC'de sınıflandırılmamış eşyalar), 00 (canlı hayvanlar), 01 (et ve et ürünleri), 02 (süt, süt ürünleri ve yumurtalar), 03 (balıklar ve diğer deniz ürünleri), 04 (hububat, hububat ürünleri), 05 (meyve ve sebzeler), 07 (kahve, çay, kakao, baharat ve ürünleri), 08 (hayvanlar için gıda maddeleri), 09 (çeşitli yenilebilir ürünler (yağ, homojenize ürünler, sos, maya vb.)), 11 (içkiler), 27 (hayvansal ve bitkisel gübreler, tuz, kükürt, toprak, alçı gibi mineral maddeler), 42 (bitkisel sıvı yağlar ve fraksiyonları(rafine edilmiş olsun olmasın kimyasal işlem görmemiş)), 43 (işlem görmüş bitkisel ve hayvansal katı/sıvı yağlar, mumlar), 52 (inorganik kimyasal ürünler), 53 (debagat ve boyacılıkta kullanılan hülusalalar, tanen, boya, pigment, macun, mürekkep), 54 (tıp ve eczacılık ürünleri), 55 (uçucu yağlar, parfüm, kozmetik, tuvalet müstahzarları), 58 (ilk şekilde olmayan plastikler (boru, hortum, levha, yaprak, plaka, şerit, film vb.)), 59 (başka yerlerde belirtilmeyen kimyasal maddeler ve ürünler), 62 (kauçuk ve kauçuktan eşya), 63 (mantar ve ahşap eşya (mobilya hariç)), 64 (kağıt, karton ve kağıt hamurundan eşya), 65 (tekstil ürünleri), 66 (taş, alçı, çimento, cam, seramik vb. maddeden eşya), 67 (demir ve çelik), 69 (demir, çelik, bakır, nikel, alüminyum ve diğer adi metalden eşya), 71 (güç üreten makineler ve araçlar), 72 (özelligi olan belirli sanayiler için makinalar ve aksamı), 73 (metal işleme makineleri), 74 (diğer genel endüstri makina/cihazların aksamı), 75

(büro makinaları ve otomatik veri işleme makinaları), 76 (haberleşme, ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan cihaz ve araçlar), 77 (elektrik makinaları, cihazları ve aletleri, vb. aksam, parçaları, 78 (motorlu kara taşıtları, bisiklet ve motosikletler, bunların aksam ve parçası), 79 (demir, deniz, havayolu taşıtları ile bunların aksam, parçaları), 81 (prefabrik yapılar sıhhi su tesisatı ısıtma ve sabit aydınlatma cihazları), 82 (mobilya, yatak takımı, yatak payandaları ve yastıklar), 83 (seyahat eşyası, el çantaları), 84 (giyim eşyası ve bunların aksesuarları), 85 (ayakkabılar ve aksamı), 87 (başka yerde belirtilmeyen mesleki, ilmi, kontrol alet ve cihazlar), 88 (fotoğraf, sinemacılıkta kullanılan alet ve cihazlar ile optik eşya vb.), 89 (tanklar ve diğer zırhlı savaş taşıtları (motorlu)), 93 (özel işlemler ve mallar, çeşitlerine göre sınıflandırılmamış mallar) numaralı mal gruplarıdır.

Tablo 28. Ortalama AKÜ Endeks Değerleri (2000-2020 Dönemi)

Ürün Grubu	Ort. AKÜ	Ürün Grubu	Ort. AKÜ	Ürün Grubu	Ort. AKÜ	Ürün Grubu	Ort. AKÜ	Ürün Grubu	Ort. AKÜ
0	-2,60	05	-1,60	29	0,16	58	-4,00	75	-4,10
1	-1,40	06	-0,10	32	0,00	59	-6,00	76	-7,00
2	0,99	07	-1,90	33	4,14	61	3,85	77	-6,40
3	3,72	08	-1,00	34	5,07	62	-4,70	78	-5,10
4	-1,70	09	-2,40	35	2,35	63	-4,50	79	-1,90
5	-0,60	11	-2,80	41	0,00	64	-7,20	81	-6,80
6	-1,40	12	0,76	42	-0,70	65	-1,80	82	-7,20
7	-4,50	21	2,17	43	-0,60	66	-7,80	83	-5,70
8	-5,40	22	-0,40	51	1,20	67	-3,50	84	-6,30
9	-1,90	23	-0,10	52	-2,40	68	1,27	85	-4,40
00	-1,40	24	-0,30	53	-3,20	69	-5,40	87	-4,70
01	-0,80	25	0,64	54	-4,60	71	-4,60	88	-3,20
02	-1,50	26	4,01	55	-6,00	72	-3,70	89	-5,60
03	-0,70	27	-4,70	56	-0,10	73	-5,20	93	-1,70
04	-1,60	28	1,82	57	1,61	74	-5,00	97	0,00

Diğer gruplarda ise karşılaştırmalı üstünlük, marjinal sınırlar arasında kalmıştır. Bu gruplar ise;

- 06 (şeker, şeker ürünleri ve bal),
- 22 (yağlı tohumlar ve yağ veren meyveler),
- 23 (ham kauçuk (tabii ve sentetik)),
- 24 (mantar, odun ve kereste),
- 29 (başka yerde belirtilmeyen hayvansal ve bitkisel menşeli hammaddeler),

- 32 (taş kömürü, kok kömürü ve biriket kömürü),
- 41 (hayvansal sıvı ve katı yağlar),
- 56 (mineral kimyasal gübreler),
- 97 (altın, parasal olmayan (altın cevheri ve konsentrası hariç)) numaralı mal gruplarıdır.

4. SONUÇ

Azerbaycan 1991 yılında bağımsızlığını kazanmış genç bir cumhuriyettir. Azerbaycan'ın Sovyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsızlığını ilan ettikten sonra, yönünü Batı'ya çevirerek kalkınmaya çalışması, uluslararası piyasada rekabet edebilmek için anlaşmalar imzaladığı görülmüştür. Bağımsızlığının ilk yıllarında başta Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı işgal etmesiyle başlayan Dağlık Karabağ Sorunu olmak üzere ulusal ve uluslararası birçok bölgesel siyasi ve askeri sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Tüm bu gelişmeler Azerbaycan'ın piyasa ekonomisine geçişini, bunun bir sonucu olarak da dış ticaretinin gelişmesini olumsuz etkilemiştir. Rusya, Moldova, Ukrayna, Gürcistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Belarus, Tacikistan gibi ülkelerle STA'lar imzalanmıştır. Azerbaycan'ın dış ticaret hacminin, yıllar geçtikçe artmasında hem bu imzalanan anlaşmaların hem de kendi kalkınma çabaları ile petrolün büyük payı olduğu yapılan incelemelerden anlaşılmaktadır. Zaman içerisinde Azerbaycan'ın dış ticaretinin gelişmesinde önemli adımlar atılmış olup Azerbaycan dünyada dış ticaret fazlası veren az sayıda ülkeden biri konumuna gelmiştir.

Aynı durum Azerbaycan-Türkiye arasındaki dış ticarete de kendini göstermektedir. Azerbaycan'ın en önemli ticari partneri olan Türkiye'dir. Türkiye ile olan ticaretinde Azerbaycan dış ticaret fazlası vermektedir. Azerbaycan ekonomisi başta doğalgaz ve petrol olmak üzere hammaddeye dayalı bir ekonomidir. Türkiye ile olan ticaretinde de bu durum yansımaktadır. Analiz sonuçları, Azerbaycan'ın Türkiye'ye "*hammadde*" ihraç ettiğini, Türkiye'den ise "*işlenmiş ürün*" ithal ettiğini göstermektedir. Ekonomik yapılarının tamamlayıcı özellik gösterdiği; bu durumun ise sektörler arası rekabetin sınırlı olduğunun sonucunu göstermektedir.

Sektörel bazda yapılan analizlerden elde edilen bulgulara göre, Azerbaycan Türkiye karşısında her ne kadar dış ticaret fazlasına sahip bir ülke konumunda olsa da karşılıklı ticarete sadece 3 numaralı "*Mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler*" ürün grubunda Türkiye'ye karşı avantajlı durumda olduğu; 2 numaralı "*Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler*" ürün grubunda ise 2018 yılı sonrası avantajlı duruma geçtiği anlaşılmaktadır. Diğer tüm ürün gruplarında Türkiye'ye karşı karşılaştırmalı üstünlüğün olmadığı, bir diğer ifadeyle dezavantajlı durumda olduğu görülmektedir.

Azerbaycan'ın Türkiye'ye ihracatındaki en büyük payı “*mineral yakıtlar, yağlar ve analogi ürünlerin*”, Türkiye'den ithal ettiği mallar arasındaki en büyük payı ise “*makinelere, taşıt araçları ve endüstriyel ürünlerin*” tuttuğu görülmektedir.

Ayrıntılı analiz sonuçlarına bakıldığında ise rekabetin marjinal sınırlarda olduğu, yani iki ülke arasında üstünlüğün olmadığı 06, 22, 23, 24, 29, 32, 41, 56, 97 numaralı ürün gruplarının yer aldığı sektörlerin desteklenmesi halinde zaman içerisinde Azerbaycan'ın avantajlı duruma geçebileceği analizlerden elde edilen en önemli sonuçtur. Bunun yanı sıra Azerbaycan'ın önceleri 12, 25, 29 ve 57 numaralı ürün gruplarında karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olduğu, daha sonra ise bu üstünlükleri kaybetmiş olduğu görülmüştür. Tüm bu ürün gruplarında Azerbaycan'ın neden rekabet üstünlüğü elde edilemediği ve neden rekabet gücünü kaybettiği ayrıntılı analizlerle tespit edilmeli ve bu bağlamda politikalar geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ablak, K. (2014). *Azerbaycan ekonomisi, Azerbaycan-Türkiye ekonomik ve siyasi ilişkileri üzerine bir uygulama: 2005-2012*. Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi) Ulusal Tez Merkezi | Anasayfa (yok.gov.tr) adresinden edinilmiştir.
- Akman, A. (2005). *Azerbaycan kadim coğrafyanın genç ülkesi*. İlke Yayınları, İstanbul.
- Alpdoğan, H., Akal, M. ve Hasanaov, G. (2020). Türkiye ile Azerbaycan'ın dış ticaret gelişimi. *İşletme ve Ticaret Dergisi*, 1(1), 16-26.
- Aras, O.N. (2004). *Yeni Yüzyılda Azerbaycan'ın Sosyal Ekonomik Yapısı*. Tasam Yayınları, İstanbul.
- Babayeva, V. (2013). *Haydar Aliyev Dönemi Türkiye-Azerbaycan İlişkileri*. İstanbul Ticaret Üniversitesi, 66-68 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=1N47anhQoZnErWpooNT_Fw&no=wWpqgmIMlI4pA2LJ29OuMw adresinden edinilmiştir.
- Bağırzade, E. R. (2011). Bağımsızlığının 20. Yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomisi, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi.
- Balassa, B. (1965). Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage. *The Manchester School of Economic and Social Studies*, 33 (2), 99-123.
- Bərxudarlı, A. (2015). Azərbycan Türkiyə ticarət- iqtisadi əlaqələrinin müasir vəziyyəti və inkişaf yolları, Azərbycan: İqtisad Universiteti (Magistr Dissertasiyası) https://unec.edu.az/application/uploads/2015/05/Aysel-B_rxudarl_.pdf adresinden edinilmiştir.
- Benli, A. O. ve Müsteşarlığı, D. T. (2008). Azerbaycan Cumhuriyeti ülke raporu. *TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara*.
- Bojnec, S. ve Fertö, I. (2006). Does Comparative Advantages in Agri-Food Trade Matter for Multifunctional Rural Development: The Case of Hungary and Slovenia. *Journal of Central European Agriculture*, 7(3), 584.
- Bulut, C., Aras, O.N. ve Süleymanov, E., (2009). *Azerbaycan Ekonomisinin 15 Yılı*. Kafkas Üniversitesi Araştırma Merkezi Yayınları, Bakü.
- Cihan, E. (2022). Türkiye ve Almanya Arasındaki Ticaretin Sektörel Analizi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi) <https://avesis.erdogan.edu.tr/yonetilen-tez/16d9f0be-5c14-4ab3-9527-b726ec566946/turkiye-ve-almanya-arasindaki-ticaretin-sektorel-analizi> adresinden edinilmiştir.

- Çıkrık, R. (2016). Uluslararası Ticaret, Türkiye-Azerbaycan ilişkileri ve Taşımacılık, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)
<https://acikerisim.maltepe.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12415/3813?locale-attribute=en> adresinden edinilmiştir.
- Erkan, B., Arpacı, B., Yaralı, F. ve Güvenç, İ. (2015). Türkiye'nin sebze ihracatında karşılaştırmalı üstünlükleri. KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi, 18(4), 70-76.
- Eşiyok, B. A. (2007). Türkiye Ekonomisinin Rekabet Gücündeki Gelişmeler ve Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre Dış Ticaretin Yapısı. Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 16-17.
- Gürler, T., Korkmaz, T. (2015). Azerbaycan-Türkiye ilişkileri (1991-2003) siyasi, askeri, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi)
<https://acikerisim.nevsehir.edu.tr/handle/20.500.11787/239> adresinden edinilmiştir.
- Güzel, M. (2009). Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde uyum (siyasi, enerji, ekonomik ve kültürel boyutu), Gazi Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi)
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=UPP_Zu9isEmWGFXFCBYasahhg66SmtLMAMdnhb_Opg30D5fHzX5cHfBr-r0sdQro3 adresinden edinilmiştir.
- Hüseynov, V. (2009). Türkiye-Azerbaycan Ticari İlişkileri ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler. Marmara Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi).
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=CwVIqqBuz1VkysVpueogAZKy8JUNd5gUfATTAUJgQHIP1uR_gzFHaat462kdnDZ8 adresinden edinilmiştir.
- İbrahimli, A. (2017). Azerbaycan ile Türkiye arasındaki dış ticaret: ekonometrik bir analiz. Sakarya Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi)
<https://acikerisim.sakarya.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12619/91340/T07084.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden edinilmiştir.
- İsmayılov, A. (2007). Az gelişmiş ülkelerin iktisadi kalkınma sorunu: Bağımsızlık sonrası Azerbaycan ekonomisi örneği, Selçuk Üniversitesi (Doktora Tezi)
<http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/9342/211418.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden edinilmiştir.
- Kabasakal, Ö. (2001). Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri İle Ekonomik ve Ticari İlişkileri. Avrasya Etüdleri 20, Özel Sayı.
- Kardaş, Ş., Macit, F. (2015). Turkey-Azerbaijan relations: The economic dimension. Journal of Caspian Affairs, 1(1), 23-46.
- Konya Ticaret Odası (2011). *Azerbaycan Ülke Raporu*. Dış Ticaret Servisi, Temmuz.

- Korkmaz, S., Aydın, A. (2015). Türkiye’de dış ticaret-ekonomik büyüme ilişkisi: Nedensellik analizi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.
- Latifli, H. (2016). Azerbaycan Türkiye dış ticaret ilişkilerinin incelenmesi: SWOT analizi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi) https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=cbOXH84ZayrLjc0tI-QXKkwr1wQZzP0U3Kx_aGQkcFXhCUhGbGrrqK2CrHVvYozp adresinden edinilmiştir.
- Mykhnenko, V. (2005). What Type of Capitalism in Eastern Europe? Institutional Structures, Revealed Comparative Advantages and Performance of Poland and Ukraine. Centre for Public Policy for Regions (CPPR) Discussion Paper, p.27.
- Oğan, S. (2001). Azerbaycan’ın Tanımlanamayan Ekonomisi ve Türkiye ile Ekonomik İlişkileri. *Avrasya Dosyası-Azerbaycan Özel Sayısı*, 7(1), 75-77.
- Qaralı, F. (2016). Azərbaycan investisiya bazarının formalaşdırılması və inkişaf perspektivləri, Azərbaycan: İqtisad Universiteti, (Magistr Dissertasiyası) <https://unec.edu.az/application/uploads/2016/07/QARALI-F-DAN-.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Sandalcılar, A. R. ve Cihan, K. A. (2018). Türkiye İle Gürcistan Arasındaki Dış Ticaretin Sektörel Analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 361-378.
- Sarıçoban, K. ve Kösekahyaoglu, L. (2017). Ticaret Sonrası Verilerle Rekabet Gücünün Ölçülmesinde Kullanılan İndeksler Üzerine Bir Literatür Taraması. *Akademik Sosyal Bilimler Dergisi*, 47, 424-444.
- Seyidoğlu, H. (2002). *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük* (3.Baskı). Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Seyidoğlu, H. (2017). *Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama* (21. Baskı). Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Seymen, (2009). *Türkiye’nin Dış Ticaret Yapısı ve Rekabet Gücü*. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- Süleymanov, E. ve Zeynalov, A. (2010). Azərbaycan Respublikasının Xalis İxrac Funksiyası və Xarici Ticarət Multipikatoru. *Qloballaşma Prosesində Qafqaz və Mərkəzi Asya III Beynəlxalq Konfransı*. Azərbaycan: Qafqaz Universiteti.
- Şimşek, N., Sadat, S.A. (2009). ECO Pazarında Türkiye: 1997-2005 Dönemi Rekabet Gücü Analizi. *Sosyoekonomi Dergisi*, 138-140.
- Şimşek, N., Seymen, D., Utkulu, U. (2007). Turkey’s Competitiveness in the EU Market: A Comparison of Different Trade Measures, European Trade Group, 9th Annual Conference. Athens University of Economics and Business, p.4-7.

- TİM (Türkiye İhracatçılar Meclisi) (2014). *Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu*. Küçük Mucizeler Yayıncılık, İstanbul.
- Utkulu, Uğur vd. (2013). *Türkiye’de Dış Ticaret İşlemleri ve Uygulaması-Teoriden Pratiğe* (4. Baskı). Gazi kitabevi.
- Ülkü, İ. (2000). *Bağımsızlıktan Sonra Azerbaycan*. Doğan Yayıncılık, İstanbul.
- Üste, A. N. ve Aydın, U. (2022). Güney Kafkaslarda Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Bağlamında Zengezur Koridoru’nun Önemi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 261-274.
- Zengin, Eyüp, (2010). *Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Azerbaycan*. İstanbul Yurtdışı Hedef Pazar Araştırmaları, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Anadolu Ajansı: Erişim adresi a) <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/ticaret-bakani-pekcan-turkiye-ile-azerbaycana-serbest-ticaret-anlasmasi-yakisir/2195461>
- b) <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-zengezur-koridorunun-onemi/2767969>
- Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesi. Erişim adresi <https://customs.gov.az/az/sahibkarlar-ucun/serbestticaret>
- Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi. Erişim adresi <https://www.stat.gov.az/>
- Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi: Dış ticaret ilişkileri hakkında. Erişim adresi https://stat.gov.az/news/source/xt_press_2022_12.pdf
- Azerbaycan ve Dünya Ticaret Örgütü: Azerbaycan ve Türkiye arasında tercihli ticaret anlaşması. Erişim adresi <https://wto.az/article/azerbaycan-ve-turkiye-arasinda-preferensial-ticaret-sazishi-quvveye-minmishdir/80>
- Birleşmiş Milletler Ticaret Veritabanı. Erişim adresi <https://comtradeplus.un.org/>
- Dünya Kalkınma Göstergeleri Azerbaycan Verileri. Erişim adresi <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=AZE>
- Dünya Kalkınma Göstergeleri Türkiye Verileri. Erişim adresi <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=TUR>
- Ticaret Haritası. Erişim adresi <https://www.trademap.org/>

EKLER

Ek-1 Tablo. SITC Basamak 2'ye göre Ürün Grupları

Kod	Ürün Adı	Kod	Ürün Adı	Kod	Ürün Adı
00	Canlı hayvanlar	33	Petrol, petrolden elde edilen ürünler	68	Demir ihtiva etmeyen madenler
01	Et ve et ürünleri	34	Petrol gazları, doğal gaz ve diğer mamul gazlar	69	Demir, çelik, bakır, nikel, alüminyum ve diğer adi metallere eşya
02	Süt, süt ürünleri ve yumurtalar	35	Elektrik enerjisi	71	Güç üreten makineler ve araçlar
03	Balıklar ve diğer deniz ürünleri	41	Hayvansal sıvı ve katı yağlar	72	Özelliği olan belirli sanayiler için makineler ve aksamı
04	Hububat, hububat ürünleri	42	Bitkisel sıvı yağlar ve fraksiyonları (rafine edilmiş olsun olmasın, kimyasal işlem görmemiş)	73	Metal işleme makineleri
05	Meyve ve sebzeler	43	İşlem görmüş bitkisel ve hayvansal katı/sıvı yağlar, mumlar	74	Diğer genel endüstri makina/çihazların aksamları
06	Şeker, şeker ürünleri ve bal	51	Organik kimyasal ürünler	75	Büro makineleri ve otomatik veri işleme makineleri
07	Kahve, çay, kakao, baharat ve ürünleri	52	İnorganik kimyasal ürünler	76	Haberleşme, ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan cihaz ve araçlar
08	Hayvanlar için gıda maddeleri	53	Debagat ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar, tanen, boya, pigment, macun, mürekkep	77	Elektrik makineleri, cihazları ve aletleri, vb. aksam, parçaları
09	Çeşitli yenilebilir ürünler (yağ, homojenize ürünler, sos, maya vb.)	54	Tıp ve eczacılık ürünleri	78	Motorlu kara taşıtları, bisiklet ve motosikletler, bunların aksam ve parçası
11	İçkiler	55	Uçucu yağlar, parfüm, kozmetik, tuvalet müstahzarları	79	Demir, deniz, havayolu taşıtları ile bunların aksam, parçaları
12	Tütün ve tütün mamulleri	56	Mineral kimyasal gübreler	81	Prefabrik yapılar; sıhhi su tesisatı, ısıtma ve sabit aydınlatma cihazları
21	İşlenmemiş kösele, deri ve kür	57	İlk şekillerde plastikler	82	Mobilya; yatak takımı, yatak payandaları ve yastıklar
22	Yağlı tohumlar, yağ veren meyveler	58	İlk şekilde olmayan plastikler (boru, hortum, levha, yaprak, plaka, şerit, film vb.)	83	Seyahat eşyası, el çantaları vb. taşıyıcı eşya
23	Ham kauçuk (tabii ve sentetik)	59	Başka yerlerde belirtilmeyen kimyasal maddeler ve ürünler	84	Giyim eşyası ve bunların aksesuarları
24	Mantar, odun ve kereste	61	Başka yerde belirtilmeyen İşlenmiş deri ve köseleler	85	Ayakkabılar ve aksamı
25	Kağıt hamuru ve kullanılmış kağıt	62	Kauçuk ve kauçuktan eşya	87	Başka yerde belirtilmeyen mesleki, ilmi, kontrol alet ve cihazlar
26	Dokuma elyafı ve bunların artıkları	63	Mantar ve ahşap eşya (mobilya hariç)	88	Fotoğraf, sinemacılıkta kullanılan alet ve cihazlar ile optik eşya vb.
27	Hayvansal ve bitkisel gübreler, tuz, kükürt, topak, alçı gibi mineral maddeler	64	Kağıt, karton ve kağıt hamurundan eşya	89	Tanklar ve diğer zırhlı savaş taşıtları (motorlu) (silahla donatılmış olsun/olmasın)
28	Metal cevherleri, döküntüleri, hurdaları	65	Tekstil ürünleri (iplik, kumaş, yer kaplamaları, hazır eşya)	93	Özel işlemler ve mallar, çeşitlerine göre sınıflandırılmamış mallar
29	Başka yerde belirtilmeyen hayvansal ve bitkisel menşeli hammaddeler	66	Taş, alçı, çimento, amyant, cam, seramik vb. maddeden eşya	97	Altın, parasal olmayan (altın cevheri ve konsantresi hariç)
32	Taş kömürü, kok kömürü ve biriket kömürü	67	Demir ve çelik		